

Het effect van Nederlandse trainingsmethoden op honden die agressie vertonen

Individuele verdieping

Weesp, 27 april 2011

Het effect van Nederlandse trainingsmethoden op honden die agressie vertonen

Individuele verdieping

Christelijke Agrarische Hogeschool Dronten

Auteur: Stéphanie Boom

Opdrachtgever: Christelijke Agrarische Hogeschool te Dronten

Begeleidend docenten: dhr. E.D. Ekkel en mevr. H.I. Ennik

Samenvatting

Er leven in Nederland ruim 2 miljoen honden. Jaarlijks worden er in Nederland 12.000 bijtincidenten met honden gemeld. Het gaat hier om mensen die worden gebeten door een agressieve hond. Van deze 12.000 mensen gaan er jaarlijks 240 naar het ziekenhuis om behandeld te worden. Gemiddeld sterft er 1 persoon per jaar aan een aanvaring met een agressieve hond. Niet alle bijtincidenten worden gerapporteerd, het aantal bijtincidenten kan dus groter zijn dan dat de schatting van 12.000 weergeeft. De omvang van het aantal agressieve honden zorgt voor een maatschappelijk probleem. Hondeneigenaren zijn zich er vaak niet van bewust dat het hebben van een hond met probleemgedrag risicovol is. Het risico van agressie is er niet alleen voor de eigenaar zelf, maar ook voor anderen. Er mist kennis bij hondeneigenaren over hondengedrag, waardoor er een slechte basis gelegd wordt bij jonge honden wat betreft socialisatie en opvoeding. Hierdoor kan een hond sneller ongewenst gedrag gaan vertonen, wat vervolgens kan leiden tot agressief gedrag. Ook andere oorzaken, zoals traumatische ervaringen of angst kunnen leiden tot agressie. Door middel van het trainen van de hond kan agressie worden verminderd of zelfs worden voorkomen. Maar welke methode is hiervoor het beste? Wat zijn de effecten van de verschillende trainingmethoden die gebruikt worden?

Door middel van een literatuurstudie en een onderzoek, middels vragenlijsten, onder kynologische gedragstherapeuten zal duidelijk moeten worden wat het effect is van de trainingmethoden die gebruikt (kunnen) worden bij honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden. Dit moet tevens duidelijk maken wat het effect is van andere trainingmethoden die ingezet kunnen worden bij honden die deze vormen van agressie vertonen.

Agressie kent verschillende vormen die zich op verschillende manieren uiten. Deze vormen van agressie worden over het algemeen op eenzelfde manier behandeld, namelijk door middel van het trainen van de hond volgens één van drie trainingmethoden. Het verschil tussen de drie soorten trainingmethoden is de manier van het benaderen van de hond tijdens de training. Deze benadering kan op een positieve manier (belonen), een negatieve manier (bestrafen) of door middel van een combinatie van positief en negatief (belonen en bestraffen). Bij iedere trainingmethode kunnen bijbehorende hulpmiddelen worden gebruikt, want deze hulpmiddelen zijn tevens onder te verdelen in de categorieën bestraffend of belonend. De drie vormen worden over de gehele wereld gebruikt. Nederlandse gedragstherapeuten werken met name volgens de positieve methode waarbij uitsluitend positieve hulpmiddelen worden gebruikt die gewenst gedrag belonen. Ongewenst gedrag wordt hierdoor door de hond omgezet in gewenst gedrag.

Uit de literatuurstudie blijkt dat negatieve trainingmethoden voor stress en angst zorgen bij de honden. Dit leidt er vervolgens toe dat het welzijn van het dier kan worden aangetast en dat de mate van agressie erger wordt. Bij positieve trainingmethoden duurt het over het algemeen langer voordat er duidelijk een gedragsverandering zichtbaar is bij de hond. Bij deze positieve trainingmethode wordt echter geen stress of angst waargenomen. Door de literatuurstudie is bekend geworden dat er duidelijke effecten zichtbaar zijn bij gebruik van de negatieve trainingmethode bij honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden. Het onderzoek onder erkende kynologische gedragstherapeuten laat weinig tot geen verbanden zien tussen variabelen die voortkomen uit de vragen die gesteld zijn tijdens de steekproef. De effecten

van de positieve trainingsmethoden zijn hierdoor niet helemaal duidelijk. Er is alleen een trend zichtbaar tussen het eindresultaat en de frequentie thuistrainingen [$p=0.084$]. Verder is er een verband zichtbaar tussen de gebruikte hulpmiddelen en de oorzaak van het ontstaan van agressie [$p=0.037$]. Uit literatuur is echter wel bekend dat in het buitenland positieve effecten waargenomen zijn bij het toepassen van de positieve trainingsmethode.

Het effect van de trainingsmethoden die in Nederland gebruikt worden is hiermee nog steeds niet aan te tonen. Wel is er uit de gesprekken met kynologische gedragstherapeuten naar voren gekomen dat er positieve resultaten geboekt worden door middel van de positieve trainingsmethode. De hond wil graag iets doen voor de eigenaar doordat dit beloond wordt. Daarnaast wordt het voor de eigenaar leuker om met de hond om te gaan, omdat deze gewenst gedrag vertoont. Het welzijn van mens en hond kan hierdoor worden vergroot. Tevens wordt de kennis over hondengedrag bij hondeneigenaren door het trainen van de hond vergroot, waardoor het risico op nieuwe bijtincidenten een stuk lager zal worden.

Voorwoord

Mijn interesse in hondengedrag is ontstaan tijdens een stage op het MBO Groenhorst College. Voor de asiel/pension/kennel stage kwam ik terecht bij een hondendagopvang in Purmerend. Dog Run, een bedrijf dat ooit is begonnen als uitlaatservice en nu is uitgegroeid tot een hondencrèche dat gevestigd is in een afgezet stuk bos. De eigenaren hadden veel kennis over hondengedrag en een ontzettende passie voor honden en gaven regelmatig cursussen aan hondeneigenaren met hun huisdier. Tijdens drukke momenten op de dag liepen er 100 honden door elkaar in het bos en speelden met elkaar. Als er onenigheid was, losten de honden dit met elkaar op. Dit vond ik zo bijzonder dat ik mezelf meer wilde verdiepen in het gedrag van honden.

Probleemgedrag bij honden is tegenwoordig een veel besproken onderwerp, waarbij agressie veel voorkomt. Er is veel te doen over agressieve rassen, die verboden zouden moeten worden of een fokverbod zouden moeten krijgen. Ik ben van mening dat het gedrag van een hond gevormd wordt door de mens. Niet alleen door verkeerd fokken, maar ook door het verkeerd houden van een hond. Eigenaren hebben te weinig kennis en soms ook wel te weinig interesse waardoor probleemgedrag bij honden ontstaat. Daarnaast ben ik van mening dat hondeneigenaren te weinig doen aan probleemgedrag bij honden en ze herkennen agressie vaak niet in het beginstadium. Er wordt te laat ingegrepen waardoor agressie inmiddels een risico is geworden voor de maatschappij, omdat er regelmatig mensen gebeten worden door dit soort honden.

Mijn interesse voor probleemgedrag is hierdoor nog groter geworden, ik zou graag een steentje bij willen dragen aan het verminderen van dit maatschappelijke probleem. Door middel van dit rapport zullen er aanbevelingen ontstaan gericht op hondeneigenaren die ertoe zouden moeten leiden dat eigenaren agressie sneller herkennen en erkennen en dat de drempel tot het inroepen van hulp kleiner wordt. Hierdoor zullen er minder agressieve honden rondlopen en meer mensen weten hoe te handelen in een situatie waarin de hond agressie vertoont.

Graag wil ik alle onderstaande personen en verenigingen bedanken, omdat zij de tijd hebben genomen om mij te informeren zodat ik mezelf verder heb kunnen verdiepen in dit onderwerp. Het tot stand komen van dit rapport is mede mogelijk gemaakt door de volgende personen:

- Blommesteijn, Ankie; Erkend gedragstherapeut te Soest
- Busscher, Arnoud; Hondenspecialist te Almere
- Dijk, Trees; Onafhankelijke vereniging Alpha voor erkende gedragstherapeuten: secretaris
- Dijkstra, Tatjana; Kynologisch gedragstherapeut Kinokliq
- Gaus, Helly; Martin Gaus hondenscholen B.V. te Lelystad
- Hover, Rolien; Hondenschool Django te Amersfoort en Baarn
- Leeuwen, Sonja van; Gedragsadviesbureau te Dronten
- Rijn, Marja van; Hondenschool Omnia te Amsterdam
- Siebelder-Mei, Leonneke; Hondenschool Dogs in Better shape te Harmelen
- Veldt-van der Wal, Willie van der; Erkend gedragstherapeut te Nieuwegein

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Hoofdstuk 1: Inleiding	8
1.1 Hoofdvraag en deelvragen	10
1.2 Onderzoeksopzet.....	10
Hoofdstuk 2: Agressie bij de hond	12
2.1 Wat veroorzaakt agressie geuit door de hond?	12
2.2 Welke typen agressie, geuit door honden, kunnen er voorkomen?.....	13
2.2.1 Dominantie-gerelateerde agressie	14
2.2.2 Conflict gerelateerde agressie	15
2.2.3 Angst gerelateerde agressie	15
2.2.4 Territoriale en protectieve agressie.....	16
2.2.5 Aangeleerde agressie	16
2.2.6 Intermale en interfemale agressie.....	17
2.3 Wat zijn de gevolgen van agressie, geuit door honden en hoe is agressie te voorkomen?	17
Hoofdstuk 3: Trainingsmethoden en de effecten ervan	19
3.1 Algemene behandeling van agressie.....	19
3.2 Hoe ziet de behandeling van de verschillende typen agressie eruit?	19
3.3 Hoe ziet een behandeling van een gedragstherapeut of gedragsadviseur eruit?	21
3.4 De benaderingsvormen binnen behandelmethoden	22
3.5 Welke hulpmiddelen worden er tijdens de trainingen gebruikt?	22
3.6 Wat zijn de effecten van negatieve en positieve trainingsmethoden?.....	24
3.6.1 Wat is het effect van een negatieve benadering, oftewel bestraffing op honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden?	24
3.6.2 Wat is het effect van de electric collar?	25
3.7 Wat zijn de effecten van de trainingsmethoden die in Nederland gebruikt worden?	26
3.7.1 Onderzoekresultaten: Beschrijvende statistiek.....	27
3.7.2 Onderzoekresultaten: Statistische analyse	29
Hoofdstuk 4: Discussie	32
4.1 Discussie aan de hand van de deelvragen van dit rapport.....	32
4.2 Internationalisering: The dogwisperer	35
4.3 Duurzaamheid volgens de 3P's (profit, people en planet).....	38

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen	40
5.1 Conclusie	40
5.2 Aanbevelingen	42
Artikel	43
Verklarende woordenlijst	47
Literatuurlijst	49
Bijlage I: Vragenlijst 1	50
Bijlage II: Vragenlijst 2	53
Bijlage III: Beschrijvende statistiek	57
Bijlage IV: Statistische analyse	62

Hoofdstuk 1: Inleiding

In Nederland leven op dit moment naar schatting 2 miljoen honden waar dit in 1995 nog maar 1.4 miljoen honden waren. Dit huisdier speelt daarom een steeds belangrijkere rol in de menselijke maatschappij. Waar hondeneigenaren zich echter minder van bewust zijn is dat het belangrijk is om enige kennis over het huisdier en zijn/haar gedrag te hebben om te kunnen zien wat voor gedrag de hond vertoont. Een goede opvoeding van de hond kan alleen wanneer een eigenaar weet waar hij/zij mee bezig is. De opvoeding van een hond is belangrijk, omdat de hond moet weten waar hij aan toe is; hoe de groep eruit ziet en wat wel en niet mag. Wanneer de hond niet consequent en voldoende wordt opgevoed kan ongewenst gedrag overgaan in probleemgedrag, wat moeilijk te veranderen is.

Probleemgedrag bij honden kan zich op verschillende manieren uiten, voorbeelden zijn: verlatingsangst, trekken aan de lijn en niet luisteren wanneer de eigenaar roept. Het meest gemelde probleem is een vorm van agressie (**Stefanini en Normando, 2009**). Agressie is een groter probleem dan voorgaande voorbeelden, omdat dit gedrag erg lastig is om te veranderen maar ook omdat hondeneigenaren agressie vaak niet serieus genoeg nemen. Hondeneigenaren herkennen agressie niet altijd. Wanneer dit wel wordt herkend wordt er niets mee gedaan, omdat men de kennis over hondengedrag mist.

Er zijn meerdere factoren van invloed op het uiten van agressie door de hond. Een van deze factoren is de invloed van de mens op het gedrag van de hond wat agressie kan veroorzaken. Dit kan worden onderverdeeld in verschillende oorzaken. Allereerst beschikken hondeneigenaren onvoldoende over kennis om hondengedrag goed te interpreteren. Vaak wordt er door de mens een subjectieve, eigen interpretatie gegeven aan het gedrag van de hond. Hondengedrag wordt voornamelijk geïnterpreteerd door mensen middels het benoemen van het gedrag met bijvoeglijke naamwoorden en het beoordelen van de staartbewegingen. Hiermee bepaald de mens het gedrag van honden door deze bijvoorbeeld: vrolijk te noemen wanneer de hond met de staart zwaait en de oren naar voren heeft staan. Daarnaast beoordelen hondeneigenaren het gedrag van de hond als: de hond voelt.....of de hond wil..... (**Tami en Gallagher, 2009**).

Kennis over het gedrag van de hond kan al in een vroeg stadium worden opgedaan, wanneer de eigenaar op puppycursus gaat met de hond. Dit is dus niet alleen goed voor de ontwikkeling van de hond, maar ook voor de ontwikkeling van de mens. Een puppycursus zorgt ervoor dat de hond zich op een juiste manier kan ontwikkelen. Hondengedrag wordt namelijk al op jonge leeftijd gevormd, waardoor het erg belangrijk is om de hond op jonge leeftijd te leren en te laten zien wat er van het dier verwacht wordt. Socialisatie^{1*} is dus uiterst belangrijk. Zelfs op latere leeftijd is er een positief effect te zien wat betreft het gedrag van de hond. Honden die puppysocialisatie, opleidingsklassen of puppypartijen/socialisatiegroepen hebben bijgewoond voorafgaand aan een leeftijd van 6 maanden scoren beduidend lager op probleemgedrag dan dieren die geen opleiding hebben gehad. Honden die lessen hebben gevolgd in 'jonge hondenklassen' in de leeftijd van 6 tot 9 maanden, laten in mindere mate probleemgedrag zien (**Thompson et al, 2010**). Daarnaast vertonen honden die thuis getraind zijn door eigenaren, buiten enige (puppy)cursus om, meer agressie.

---

* Alle woorden die zijn aangegeven met een getal worden uitgelegd in de verklarende woordenlijst op bladzijden 47-48.

De honden die puppytraining hebben gehad zijn beter gesocialiseerd waardoor de omgang met andere honden beter is dan bij honden die thuis getraind zijn (**Blackwell et al, 2008**).

Een andere oorzaak van de invloed van de mens op agressie bij de hond is dat de mens verkeerd omgaat met de hond door deze als mens te behandelen. Dit kan voor verwarring zorgen bij de hond, waardoor deze ongewenst of zelfs probleemgedrag kan gaan vertonen. Veel eigenaren maken een vergelijking tussen iemand die erg belangrijk was in het leven van deze persoon en hoe de hond wordt gezien. De hond neemt vaak de plaats in van deze belangrijke persoon. Verder is er een correlatie gevonden tussen agressie van de hond richting mensen, ook wel "dominantie agressie"² genoemd, en de antropomorfe³ betrokkenheid van de eigenaar. Wanneer eigenaren door antropomorfe betrokkenheid de hond als gelijkwaardig gaat zien, zal de hond zelf het leiderschap overnemen. Hierdoor zal de hond andere mensen en honden zien als bedreiging, waardoor er dominantie agressie optreedt (**O'Farrel, 1997**).

Naast de invloed van de mens op agressie bij honden kan een trainingmethode ook van invloed zijn op agressie bij de hond. Het effect van straffen, belonen, regels, structuren en de houding van de eigenaar op de gehoorzaamheid en probleemgedrag van de hond hebben verschillende uitwerkingen op het gedrag van de hond. Deze uitwerkingen kunnen positief of negatief zijn, dat wil zeggen dat er gewenst gedrag ontstaat of dat het ongewenste gedrag juist verergerd wordt. Wanneer eigenaren veel structuur bieden aan de hond zal deze beter gehoorzamen. Wanneer eigenaren ruw met de hond omgaan en veel gebruik maken van straffen zullen deze minder gehoorzaam zijn en zelfs in kleine mate agressie vertonen. Belonen geeft het omgekeerde effect, namelijk het vertonen van gewenst gedrag (**Eskeland et al, 2007**).

Trainingmethoden komen in verschillende vormen voor, namelijk een positieve trainingmethode een negatieve trainingmethode of een combinatie van positief en negatief. Het positief benaderen van honden wordt veel gebruikt door trainers, deze positieve benadering wordt veelal met behulp van voedselbeloning uitgevoerd. De verschillende trainingmethoden hebben verschillende effecten op het gedrag van de hond. Het trainen van honden op een positieve manier met behulp van belonings snoepjes blijkt een positief effect te hebben. De honden gehoorzamen bij het krijgen van een voedselbeloning, nadat zij ongewenst gedrag vertoont. De honden vertoonden het ongehoorzame gedrag later niet meer (**Yin et al, 2007**). Het effect van een combinatie van positief en negatief trainen van de hond leidt tot een grotere kans op agressie bij honden. Honden die zijn getraind door middel van deze trainingmethode voordat zij 16 weken oud waren, laten meer agressie zien na de training dat gericht is op vreemde mensen en vreemde honden. Wanneer honden niet getraind zijn, zullen zij agressiever zijn richting bekende mensen (**Ingram et al, 2010**). Nog een andere trainingmethode is een trainingmethode in de vorm van negatieve benadering. Vaak wordt hierbij gebruik gemaakt van de shock collar. Het effect van deze trainingmethode zou zeer ongewenst moeten zijn. De hond gehoorzamd dan wel beter, maar laat tevens stress en angst zien. Er kan zelfs gezegd worden dat het trainen door middel van de schokken van een shock collar een stressvolle ervaring is en kan leiden tot een welzijnsprobleem bij de hond (**Schilder en van der Borg, 2004**).

Er is bekend hoe probleemgedrag en met name agressie ontstaat en dat het zelfs kan worden veroorzaakt door de manier van training van een hond, maar wat is nu precies het effect op agressie wanneer de verschillende trainingmethoden (positieve benadering, negatieve benadering en een combinatie van positieve en negatieve benadering) worden gebruikt wanneer dit probleemgedrag al aanwezig is? In Nederland wordt op verschillende manieren invulling gegeven aan de verschillende vormen van trainingmethoden, zoals die hiervoor zijn onderzocht en beschreven. Vele trainers en deskundigen op het gebied van hondengedrag hebben een eigen manier van hondentraining bedacht en zijn ervan overtuigd dat deze werken. De vraag die dan over blijft is: Hoe effectief zijn deze trainingmethoden?

1.1 Hoofdvraag en deelvragen

In dit rapport wordt onderzocht welke methodes er in Nederland gebruikt worden bij honden die agressie vertonen. Hierbij wordt er dieper ingegaan op de verschillende vormen van agressie die bij honden voor kunnen komen, waarnaar er verschillende trainingmethoden worden besproken. Dit rapport zal bestaan uit informatie uit een literatuurstudie, eigen kennis en ervaringen, kennis en ervaringen van erkende gedragstherapeuten/gedragsadviseurs en een eigen onderzoek onder deze gedragstherapeuten.

Hoofdvraag

“Wat is het effect van Nederlandse trainingmethoden op honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden?”

Deelvragen

- Hoe ontstaat agressie bij honden wat gericht is op vreemde mensen en andere honden?
- Welke factoren zijn van invloed op agressie bij honden gericht op vreemde mensen en andere honden?
- Welke trainingmethoden worden er in Nederland gebruikt?
Welke hulpmiddelen worden hierbij gebruikt?
- Welke van deze trainingmethoden worden er veelal gebruikt bij de twee vormen van agressie?
- Wat zijn de voor- en nadelen van deze trainingmethoden die in Nederland gebruikt worden bij honden die (één van) deze vormen van agressie vertonen?
- Welke factoren zijn van invloed op het effect van de Nederlandse trainingmethoden die gebruikt worden bij honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden?

1.2 Onderzoeksopzet

Deze individuele verdieping is een onderzoek dat antwoord moet geven op de hoofdvraag en deelvragen. Dit onderzoek zal plaatsvinden door middel van een literatuurstudie waarin er gebruik gemaakt gaat worden van verschillende wetenschappelijke artikelen (volgens Sciencedirect.com), informatieve boeken en eventueel het internet. Deze informatie zal eigen kennis en ervaringen van de auteur van dit rapport en van erkende gedragstherapeuten en gedragsadviseurs ondersteunen. De kennis en ervaring van deze gedragsdeskundigen zal worden verkregen door een vragenlijst die ingevuld moet worden, dit kan door middel van e-mail of een persoonlijk gesprek. De

gedragsdeskundigen zijn ad random uitgezocht uit een lijst met erkende gedragstherapeuten en gedragsadviseurs op de internetsite van Alpha; Nederlandse vereniging voor erkende gedragstherapeuten voor honden. Verder zal er een onderzoek plaatsvinden onder de situatie van honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden en onder behandeling zijn geweest bij de erkende gedragstherapeuten. Ook deze honden zijn ad random uitgekozen, dit is echter wel de behandelende therapeut of adviseur uitgevoerd. Door middel van een vragenlijst die ingevuld is door de gedragstherapeuten en adviseurs is de situatie van deze honden geschetst. Ook deze vragenlijst kan worden ingevuld door middel van e-mail of een persoonlijk gesprek. Omdat uit eerder handelen is gebleken dat het lastig is om therapeuten te vinden die mee willen werken aan het onderzoek, is er een minimum van 10 ingevulde vragenlijsten gesteld om te kunnen analyseren. Het analyseren van deze vragenlijsten zal door middel van het programma SPSS 17.0 plaatsvinden. In totaal zullen er 20 personen worden benaderd die erkend werkzaam zijn volgens de gedragscode van Vereniging Alpha; Nederlandse vereniging voor erkende gedragstherapeuten voor honden.

Hoofdstuk 2: Agressie bij de hond

Wanneer er interactie is tussen een dier en zijn omgeving ontstaat er gedrag. Gedrag wordt dus bepaald door intern milieu (karakter, genen; het dier zelf) en extern milieu (omgevingsfactoren) **(Dierenwelzijnswijzer, 2006)**. Het gedrag dat wordt geuit door een dier kan gewenst of ongewenst zijn. Gewenst gedrag is gedrag dat wij als mensen normaal vinden. Ongewenst gedrag wordt ook wel gedefinieerd als: handelingen van een groep of individu die gericht zijn op anderen die deze handelingen als bedreigend, intimiderend of vernederend ervaart.

Agressie is een voorbeeld van ongewenst gedrag en wordt ook wel gedefinieerd als: aanloop tot reactie, lust tot aanvallen, gewelddadigheid, aanval. Agressie heeft als doel; aanvallen die veroorzaakt worden door verschillende "gevoelens" die de hond heeft. Deze verschillende gevoelens vormen verschillende typen agressie die geuit kunnen worden richting mensen en dieren/honden.

2.1 Wat veroorzaakt agressie geuit door de hond?

Zoals hierboven staat, wordt agressie veroorzaakt door bepaalde gevoelens die de hond heeft. Deze gevoelens ontstaan door een reactie op een prikkel van buitenaf, het externe milieu. De veroorzaker is de zogeheten stimulus. De stimulus⁵ kan van alles zijn; een geluid, een persoon, een ander dier, een voorwerp, etc. Het zien of horen van deze stimulus veroorzaakt een reactie bij de hond, dit kan een positieve of negatieve reactie zijn. Voorbeeld: er wordt aangebeld aan huis, de hond blaft wel, maar is opgewonden enthousiast en blijft vrolijk bij binnenkomst van de visite. De hond begroet de visite en gaat vervolgens op zijn of haar plaats liggen. Een negatieve reactie zou het volgende kunnen zijn: er wordt aangebeld aan huis, de hond blaft en is zeer opgewonden en niet te kalmeren. Bij binnenkomst van de visite kruipt de hond iets in elkaar en begint te grommen. Het is duidelijk dat de hond de visite als bedreiging ziet en reageert hierop met grommen en blaffen om deze op afstand te houden. Angst of dominantie kan hier een oorzaak van zijn en heeft vervolgens tot gevolg: een negatieve reactie.

Er is geen specifieke oorzaak te noemen van het ontstaan van agressie bij honden. Door gedragstherapeuten die vele en verschillende honden in behandeling hebben worden er verschillende oorzaken genoemd. De meest genoemde oorzaken zijn:

- 1) Geen of slechte socialisatie
- 2) Traumatische ervaringen
- 3) Aangeleerd gedrag
  - Door middel van een succeservaring. VB. de hond gromt tegen een andere hond, de andere hond gaat hierdoor weg. Het grommen heeft gewerkt; de andere hond is weg.
  - Door middel van verkeerd handelen door de eigenaar. Dit kan wederom door een succeservaring; de eigenaar beloont (onbewust) ongewenst gedrag. Ook komt het vaak voor dat eigenaren de lichaamstaal van de hond verkeerd interpreteren. De reactie van de eigenaar kan hierdoor ook weer zorgen voor een succeservaring.
- 4) Angst
- 5) Territorium gerichte uitingen
- 6) Foutieve fokselectie, erfelijkheid
- 7) Hormonen

Bovenstaande oorzaken zijn onder te verdelen in: intern gerelateerde oorzaken en extern gerelateerde oorzaken (zie uitleg gedrag, inleiding hoofdstuk 1). De intern gerelateerde oorzaken zijn foutieve fokselectie, erfelijkheid en hormonen. Het gaat hier om hoe het dier zelf is; karaktereigenschappen en genen. Alle andere genoemde oorzaken zijn extern gerelateerde oorzaken, oftewel oorzaken vanuit de omgeving die aangeleerd worden. De invloed van de omgeving komt vaak van eigenaren, andere mensen en andere dieren. Eigenaren hebben, vaak onbewust, het meest invloed op het gedrag van de hond. Lichaamstaal van de eigen hond wordt vaak verkeerd begrepen, waardoor er vervolgens verkeerd op gereageerd wordt. Het gevolg van een verkeerde reactie is dat de honden verkeerd of ongewenst gedrag aanleren. De hond wordt vaak beloond of gestraft op het verkeerde moment, waardoor ongewenst gedrag juist wordt versterkt.

Een ander veel voorkomende oorzaak van agressie is de ervaring van één of meerdere traumatische ervaringen. Wanneer de hond iets zeer beangstigends heeft meegemaakt zal hij/zij dit associëren aan mensen of dingen die daarbij aanwezig waren. Heel lastig is het dan om de hond ervan te overtuigen dat de persoon of voorwerp waarmee de traumatische ervaring wordt geassocieerd iets is om niet bang voor te zijn.

Geen of slechte socialisatie van de hond is tevens een veel voorkomende oorzaak van agressie. Het is heel belangrijk om een pup om te leren gaan met andere honden en mensen. Juist wanneer een hond zich in het eerste levensjaar bevindt zal hij/zij heel veel leren, dus ook de omgang met de omgeving. Wanneer een hond niet of slecht gesocialiseerd is, zal het dier zich niet op zijn gemak voelen bij andere honden en vreemde mensen waardoor vervolgens agressief gereageerd wordt uit angst, dominantie of bescherming van bekenden

De genoemde oorzaken komen vaak niet apart van elkaar voor bij agressie geuit door honden. Vaak is er een combinatie te zien van meerdere oorzaken. Deze combinaties vormen verschillende typen agressie. De vormen van agressie kunnen gericht zijn op bekende mensen, vreemde mensen, bekende honden of vreemde honden. In dit rapport zal er met name gekeken worden naar de typen agressie gericht op vreemde mensen en andere honden (bekende en onbekende).

2.2 Welke typen agressie, geuit door honden, kunnen er voorkomen?

Agressie wordt gevormd door lichaamstaal, verschillende gedragingen en het temperament van de hond. Om te kunnen beoordelen wat voor type agressie een hond uit, zijn de volgende criteria van belang.:

- 1) Het type vocalisatie⁶: blaffen, janken, grommen, etc.
- 2) Lichaamsuitingen en gedragingen
- 3) De situatie waarin de agressie geuit wordt
- 4) Wat is de stimulus
- 5) Het doel van agressie
- 6) Het temperament van het dier
- 7) Gezondheid van het dier
- 8) De locatie van waar agressie geuit wordt

Bovenstaande criteria maken het mogelijk om een diagnose te stellen, welk type agressie een hond vertoont. Deze typen agressie geven aan, aan welke factoren de agressie gerelateerd zijn. Voorbeelden van deze factoren zijn: angst, opwinding, dominantie en onderdanigheid. Hierdoor ontstaan typen agressie, zoals: angstagressie of dominantieagressie. De factoren vormen samen met andere factoren, verschillende typen agressie. Deze typen bevatten tenminste één van de vier vormen tezamen met externe factoren, zoals die genoemd zijn in paragraaf 2.1.

Volgens: "The handbook of behavior problems of the cat and dog (Landsberg et al, 1997) zijn er 15 typen agressie te onderscheiden. Deze typen agressie zijn gericht op bekende mensen, vreemde mensen, bekende honden en vreemde honden. Omdat dit rapport in gaat op agressie gericht op vreemde mensen en andere honden (bekend en onbekend) zullen alleen die typen agressie worden besproken die te maken hebben met dit soort agressie. De volgende typen agressie worden achtereenvolgens behandeld in de volgende sub paragrafen: dominantie-gerelateerde agressie, conflict-gerelateerde agressie, angst gerelateerde agressie, territoriale en protectieve agressie, aangeleerde agressie en intermale en interfemale agressie.

2.2.1 Dominantie-gerelateerde agressie

Dit type agressie wordt ook wel beschreven als: agressie dat ontstaat doordat de hond voelt dat hij wordt uitgedaagd om zijn positie aan de top van de hiërarchie af te staan. Zijn plaats in de groep is onstabiel, waardoor de hond constant zijn positie aanvecht. Er is een conflict gaande dat, in gezinssituaties, vaak door de eigenaar van de hond wordt gecreëerd. Doordat de eigenaar niet duidelijk aangeeft dat hij de leider is, zal de hond constant een spanning voelen waarbij hij de leiding aanvecht. In meer dan de helft van de gevallen van probleemgedrag is er sprake van aanwezigheid van kinderen in het gezin en werd er vooral een probleem rond de hiërarchie gezien sinds er kinderen in het gezin zijn (Stefanini en Normando, 2009).

Dominantie-agressie komt vaak voor bij reuen van zuiveren rassen van 1 tot 3 jaar oud. Een onderzoek in Noord-Amerika gaf aan dat er vaak Engelse Springer Spaniels betrokken waren bij dit type agressie. De aanvallen waren met name gericht op mensen (Landsberg et al, 1997). Dominantie-gerelateerde agressie wordt getypeerd door de volgende eigenschappen:

- De hond heeft een assertief temperament
- Dominantie is een karaktereigenschap
- Dominantie, uitvallen gericht op groepsleden
- Agressie wordt gebruikt om de sociale situatie met de groepsleden te controleren
- Agressie wordt gebruikt om te concurreren met groepsleden
- In een aantal gevallen is er sprake van bescherming van bepaalde groepsleden

Daarnaast zijn de volgende lichaamshoudingen zichtbaar bij dominantie:

- Direct oogcontact;
- Oren rechtop naar voren gedraaid;
- Verticaal intrekken van de lippen, grommen;
- Hoofd en lichaam hoog;
- Staart boven het lichaam;
- Stugge houding.

De omgang met honden die agressie vertonen is zeer belangrijk. De juiste reactie zal leiden tot het controleren van de situatie, een verkeerde reactie zal ervoor zorgen dat de situatie juist wordt verergerd.

De meest voorkomende reactie op agressie is terugdeinzen, waardoor de hond zijn doel bereikt en heeft geleerd dat agressief zijn werkt. Er zal verder niet gereageerd worden door de eigenaar waardoor de situatie zelfs kan escaleren. Een juiste reactie is dus zeer belangrijk, net als een goede training van de hond om deze agressieve reactie te voorkomen.

2.2.2 Conflict gerelateerde agressie

Conflict gerelateerde agressie wordt sterk geassocieerd met de mate van opwindning van de hond. Het wordt beschreven als: agressie in verschillende concurrerende niveaus van motivatie. Het gedrag kan variëren per situatie of per stimulus. Een voorbeeld: De hond is opgewonden, maar wel sociaal. In een drukke situatie waarin de hond zeer opgewonden is, schrikt deze van bepaalde beweging of gebaren die een reflexreactie veroorzaken. Deze reflexreactie is in dit geval het vertonen van agressie.

Conflict gerelateerde agressie is te herkennen aan defensiviteit van de hond. Daarnaast is angst-agressie een onderdeel van dit type agressie. Er is dus sprake van verschillende factoren die de agressie veroorzaken wat gericht kan zijn op mensen, maar ook op andere honden die de schrikreactie onbewust opwekken.

De diagnose conflict gerelateerde agressie wordt gesteld wanneer er zichtbaar een mix van uitvallende signalen en sociaal opvliegend gedrag met angstige terugtrekkingen of een agressieve reactie bij opwindning te zien zijn.

2.2.3 Angst gerelateerde agressie

Angst gerelateerde agressie wordt veroorzaakt door een stimulus dat bedreigend voelt voor de hond. Soms is deze vorm van agressie bedoeld als defensieve agressie. Een voorbeeld hiervan is: een reactie op het schoonmaken van de oren. De hond is bang voor pijn en reageert daarom door middel van agressie wanneer iets of iemand dicht bij de oren komt. Dit is psychisch. Er is ook een fysiek voorbeeld: een hond die regelmatig gestraft wordt zal ineens defensief reageren door agressie te tonen.

Angst-gerelateerde agressie is te herkennen aan een assertieve lichaamstaal en bepaalde gezichtsuitdrukkingen die vertoont worden wanneer er andere honden en mensen in de buurt zijn.

De lichaamshouding wordt gekenmerkt door:

- Een lage staart;
- Oren naar achteren gedraaid;
- Gehurkt lichaam;
- Bijten en grommen.

De oorzaak ligt vaak bij slechte socialisatie van de hond, traumatische ervaringen, straffen of genetische invloeden. Dit type agressie wordt verergerd als de eigenaar de agressie bestraft of als de eigenaar/stimulus angst of agressie laat zien. Angst gerelateerde agressie wordt tevens verergerd als de stimulus zich herhaald, dit geeft een negatieve versterking, of wanneer gedrag als het ware wordt beloond door de hond af te leiden met speelgoed. Het is genetisch bepaald hoe snel er wordt gereageerd op een beangstigende stimulus. De ene hond reageert sneller en heftiger angstig, dan

anderen. Een snelle angstige reactie wordt tevens geassocieerd met een heftigere en gevaarlijke reactie.

De diagnose angst gerelateerde agressie wordt gesteld wanneer er sprake is van een kortdurend probleem, de reactie is aangeleerd op een volwassen leeftijd en de stimulus gedefinieerd wordt en gecontroleerd kan worden. Vroege herkenning van dit soort agressie is belangrijk om snel in te kunnen grijpen.

2.2.4 Territoriale en protectieve agressie

Dit type agressie is gericht op mensen en honden van buiten de groep: onbekende mensen en andere honden. Angst en bedreiging vormen een grote rol samen met de combinatie van angst en territoriale agressie. De agressie is gericht op mensen of honden die te dicht bij de groep komen. De hond reageert bijvoorbeeld op mensen die langs lopen. Net als bij dominantie-gerelateerde agressie is het doel van het vertonen van dit type agressie; het op afstand houden van anderen. Doordat mensen en dieren terugdeinzen wanneer de hond agressie vertoont wordt dit doel bereikt. Hiermee heeft de hond geleerd dat het uiten van agressie ervoor zorgt dat andere mensen en honden weggaan.

De diagnose voor territoriale en protectieve agressie wordt gesteld wanneer er zichtbaar agressie optreedt op het moment dat een bepaald persoon of dier in de omgeving van de hond of zijn/haar gebied benadert. Dit kan ook voorkomen bij benadering van een persoon of dier waarover de hond beschermend is. Dit type agressie komt vaak voor bij dieren die jonger zijn dan 3 jaar. De lichaamshouding ziet er als volgt uit:

- Oren recht overeind;
- Lage staart; deze gaat stijf heen en weer
- Assertieve houding;
- Gewicht hellend naar voren;
- Bijten en lippen optrekken;
- Vocalisaties: grommen en blaffen.

2.2.5 Aangeleerde agressie

Aangeleerde agressie is geen specifieke type agressie, zoals die hierboven zijn besproken. Aangeleerde agressie ontstaat doordat een eigenaar op een verkeerde manier omgaat met de agressie die de hond vertoont, ongeacht de rede. Aangeleerde agressie wordt dus veroorzaakt door de eigenaar. Voorbeeld: een eigenaar spreekt de hond lief toe dat hij/zij niet zo mag grommen, wat vaak een voorbode is van een agressieve aanval. Hiermee wordt dit ongewenste gedrag niet voldoende gecorrigeerd en zal het verergeren. Het voorbeeld dat een aantal keer is gegeven met het terugdeinzen veroorzaakt tevens aangeleerde agressie. Een laatste voorbeeld is het straffen van agressie op een harde manier, fysiek geweld: slaan, schoppen, schreeuwen of gebruik maken van schokbanden, etc. Deze vormen van straffen zorgen voor pijn bij de hond, die dit vervolgens associeert met de stimulus. Hierdoor zal de agressie verergerd worden, van wat voor type deze agressie ook is.

2.2.6 Intermale en interfemale agressie

Deze vormen van agressie zijn direct gericht op andere honden van hetzelfde geslacht. Intermale agressie speelt zich af tussen reuen (male=man) interfemale agressie speelt zich af tussen teefjes (female=vrouw).

Intermale agressie

Dit type agressie is competitie gericht en wordt vaak veroorzaakt door de hormonen. Daarnaast kunnen dominantie, angst en bedreiging een rol spelen. Intermale agressie uit zich door te grommen, te blaffen en te bijten. Dominante, onderdanige of bedreigende lichaamstaal wordt vaak vermeden. Dit hangt af van het de motivatie voor aggressief gedrag. Is het een reflectiereactie of is het een bewuste actie?

Interfemale agressie

Dit type agressie wordt veroorzaakt doordat er een onstabiele rangorde/hiërarchie is ontstaan. Dit kan een hormonale oorzaak hebben, maar het kan ook verwant zijn met dominantie agressie of territoriaal/protectieve agressie. Bij interfemale agressie kan de situatie zelfs ontaarden in heftige gevechten.

2.3 Wat zijn de gevolgen van agressie, geuit door honden en hoe is agressie te voorkomen?

Agressie is een veel voorkomend gedragsprobleem dat gevolgen kan hebben voor de eigenaar en de omgeving. In 1999 is er een rapport verschenen waarin de omvang van agressie door honden wordt vastgesteld door naar het aantal bijtincidenten te kijken. Dit rapport is opgesteld in opdracht van het Ministerie van landbouw, Natuurbeheer en Visserij. In dit rapport wordt er gesproken over jaarlijks 12.000 gemelde bijtincidenten in Nederland. Hiervan moesten 240 mensen in het ziekenhuis worden behandeld en zijn er in de periode van 1984 tot 1996 12 doden te betreuren, een gemiddelde van 1 dode per jaar! Internationaal gezien is dit probleem nog veel groter. In Amerika worden er ongeveer 5 miljoen mensen per jaar gebeten door honden waarvan er 10-16 mensen jaarlijks aan overlijden (**Sacks et al, 1996**). Deze cijfers laten zien dat agressie bij honden een publiekelijk probleem is. Bijtincidenten komen voor in huiselijke sferen, maar ook buiten in parken of gewoon op straat. Met name voor vreemde mensen voor de hond komt een aanval onverwachts. Agressie kan heel onschuldig beginnen door alleen wat grommen, maar wanneer er niet op tijd gecorrigeerd wordt of op een andere goede manier mee omgegaan wordt kan dit een veel groter probleem worden. Het komt zelfs voor dat niet alleen vreemde mensen en andere honden belaagd worden door agressieve honden, maar ook de eigenaar.

Maar hoe is agressie nu te voorkomen? Een goede socialisatie op jonge leeftijd (het liefst tijdens het eerste levensjaar) is al zeer belangrijk. Tijdens bijvoorbeeld een puppycursus leert de hond op een leuke manier om te gaan met andere honden, tevens leert hij/zij om te gaan met commando's die de eigenaar het dier aanleert. Gehoorzaamheid is zeer belangrijk om een stabiele hiërarchie te krijgen binnen een groep of gezin. De hond weet wie de leider is en weet wat zijn/haar plaats is in de rangorde. Wanneer een hond al dit soort dingen heeft geleerd is het belangrijk om consequent te blijven als eigenaar zijnde. Wanneer er iets wordt afgeweken van de regels, kan er ongewenst gedrag of probleemgedrag ontstaan bij de hond.

Wanneer er dan toch eerste tekenen zichtbaar zijn van ongewenst gedrag is het belangrijk om hier direct op te reageren op een goede manier. Wanneer een eigenaar niet weet wat deze goede manier is, is het verstandig om advies te vragen bij deskundigen; zoals hondentrainers of gedragsdeskundigen. Als er op een verkeerde manier wordt gecorrigeerd zal het probleem erger worden, waardoor er meer gevaar ontstaat voor de omgeving van de hond. Op onverwachte agressieve uitvallen is de omgeving niet bedacht, waardoor er vervolgens een bijtincident kan ontstaan. Wanneer een eigenaar de situatie niet meer kan controleren moet er ingegrepen worden om verdere problemen met de hond te voorkomen. Op dit moment is het probleem al zo groot dat er hulp nodig is van gedragsdeskundigen of gedragstherapeuten. Deze leren de eigenaar op een andere manier met de hond om te laten gaan en het ongewenste gedrag in gewenst gedrag te laten overgaan.

Op het moment dat er niet wordt ingegrepen en de situatie geheel uit de hand loopt kan er zelfs in beslag name of euthanasie worden opgelegd aan het dier. Dit is te voorkomen, hulp bij het omgaan met agressie bij honden is van belang!

Hoofdstuk 3: Trainingsmethoden en de effecten ervan

Trainingsmethoden worden niet alleen gebruikt wanneer een hond al ongewenst gedrag vertoont, maar erg belangrijk is het leggen van een basis wanneer de hond in het eerste levensjaar zit. Een goede puppy socialisatie heeft namelijk het effect dat de hond minder ongewenst gedrag naar vreemden vertoont. Het socialiseren van een pup kan plaatsvinden bij een hondenschool, maar er zijn ook veel eigenaren die de pup zelf, thuis, trainen. Het effect hiervan is echter wel dat er meer kans is op de vertoning van ongewenst gedrag of agressie door de hond (**Blackwel, 2008**). Daarnaast gebruiken eigenaren hulpmiddelen, zoals de slipketting of clicker, vaak op een verkeerde manier. Dit kan ervoor zorgen dat de hond gevoelloos wordt voor dit soort hulpmiddelen. Dit bemoeilijkt vervolgens de training door een specialist, omdat deze andere hulpmiddelen moet gaan toepassen.

3.1 Algemene behandeling van agressie

Agressie kan op verschillende manieren worden behandeld, trainen is hiervan de meest voorkomende behandeling. Naast trainen is in sommige gevallen medicatie of castratie een optie. In deze gevallen moet er wel een duidelijke medische oorzaak zijn die naast een vermoeden van een gedragstherapeut of gedragsadviseur vastgesteld moet worden door een dierenarts. Castratie werkt alleen wanneer agressie een hormonale kwestie is. Dit moet wederom door een dierenarts vastgesteld worden. Daarnaast geven deze middelen geen garantie tot uitblijven van het vertonen van agressie bij de hond, omdat dit inmiddels aangeleerd gedrag kan zijn geworden.

De behandeling van agressie gericht op vreemde mensen en andere honden, geuit door honden, bestaat doorgaans uit het trainen van de hond en de eigenaar. Er bestaan verschillende manieren om hond en eigenaar te trainen. Zo zijn er verschillende benaderingsvormen waar verschillende meningen over bestaan. Hierbij worden de vragen gesteld: Wat is effectief en wat doet het met het welzijn van het dier?

De trainingen kunnen worden ondersteund met verschillende hulpmiddelen, waar wederom verschillende meningen over bestaan. Ook hierbij wordt er gekeken naar effectiviteit en wat wel en niet kan ten opzichte van het welzijn van een dier.

Om te kunnen beoordelen wat de effecten zijn van de verschillende trainingsmethoden, zal er in dit rapport naast literatuur ook gekeken worden naar de ervaringen van gedragstherapeuten en gedragsadviseurs die gespecialiseerd zijn in hondengedrag. Deze groep mensen weten precies wat wel en niet effectief is, omdat er regelmatig gewerkt wordt met honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen of andere honden. Daarnaast zullen er uitkomsten ontstaan uit een eigen onderzoek onder cases waar Nederlandse gedragstherapeuten mee te maken hebben gehad.

3.2 Hoe ziet de behandeling van de verschillende typen agressie eruit?

In hoofdstuk 2 zijn verschillende typen agressie besproken, waarvan de behandelingsmethode nog niet besproken is. De meeste typen agressie worden behandeld door middel van trainen. Andere behandelingen en hoe de trainingen worden ingevuld worden hieronder beschreven.

Dominantie-gerelateerde agressie

De behandeling van dominantie-gerelateerde agressie bestaat uit trainen. Om deze training effectief te laten worden is het belangrijk dat de precieze situatie en stimuli die de agressie veroorzaken worden geïdentificeerd. Daarnaast moet er respect worden verdiend van de hond.

Het doel van de training is het voorkomen van meer agressie en letsel of schade. Daarnaast moet er aan de eigenaar geleerd worden om controle over het dier te krijgen en consequent te trainen. De hond moet worden geleerd om acceptabel te reageren in situaties die anders agressie oproepen. Tijdens de trainingen kan er een halt⁷ gebruikt worden om juiste correcties uit te voeren.

Het is belangrijk om situaties aan te gaan waarin agressie vertoont zal worden. Door middel van counterconditioning en desensitisatie zal het gedrag veranderen in deze situatie. Tijdens de desensitisatie worden er verschillende niveaus aangehouden, er wordt steeds sterker kennis gemaakt met de agressie veroorzakende situatie. Uitleg over de werking van counterconditioning en desensitisatie is te vinden in het volgende hoofdstuk: "Trainingsmethoden en de effecten hiervan".

Conflict gerelateerde agressie

Eigenlijk bestaat de behandeling van agressie altijd uit training, dus ook in dit geval. Het is belangrijk dat de hond wordt gekalmeerd voordat deze blootgesteld wordt aan de situatie en stimulus die agressie op kunnen wekken. Alleen met een gekalmeerde hond is er controle over de situatie en zal de training effect hebben. De training is gericht op het kalm blijven tijdens wandelingen en door middel van commando's de hond gerust te stellen, bijvoorbeeld door de hond te laten zitten als de stimulus aanwezig is. Hiermee wordt er aan de hond getoond dat de stimulus niet eng is en dat er geen gevaar is. Tevens wordt er gebruik gemaakt van desensitisatie en counterconditioning, zodat er een positieve respons ontstaat richting de stimulus.

Angst gerelateerde agressie

Deze training is gericht op de omgang met de stimulus door de hond, die op een rustige manier hoort plaats te vinden. De hond heeft een lage drempel voor een reactie op een angstig makende stimulus. Tijdens de behandeling moet de hond worden beschermd van zeer sterke stimuli. Wederom wordt er gebruik gemaakt van counterconditioning en desensitisatie. Alle angstsituaties moeten worden getraind door middel van blootstelling aan de stimulus op verschillende niveaus. Veel geduld is hierbij een vereiste, het bestraffen van angst gerelateerde gedragingen werkt tegengesteld.

Territoriale en protectieve agressie

Bij dit type agressie is het belangrijk dat de eigenaar controle krijgt over de hond, zodat er gecorrigeerd kan worden. Wanneer de controle en/of correctie uitblijft zal het gedrag verergeren. Bij het trainen van honden waarbij territoriale of protectieve agressie is vastgesteld zullen eigenaren moeten leren hoe er controle verkregen moet worden en op welke manier er gecorrigeerd dient te worden. Dit gaat vaak samen met het gebruik van de halt om uitvallen te voorkomen en goed te corrigeren bij blootstelling aan de stimulus. Tevens wordt er gebruik gemaakt van counterconditioning en desensitisatie.

Belangrijk om te vermelden is dat straffen tegenovergesteld werkt. Met name harde correctiemiddelen kunnen het gedrag verergeren, omdat er door de hond een associatie gemaakt wordt met pijn. Het corrigeren gebeurt hier op een zachtvaardige manier.

Aangeleerde agressie

Dit probleem is alleen op te lossen als de eigenaar overtuigd kan worden om op een andere manier te corrigeren en de situatie eerder te controleren. Afhankelijk van welk type agressie er sprake is zal er vervolgens getraind moeten worden door middel van counterconditioning, desensitisatie en eventuele hulpmiddelen als de halti.

Intermale en interfemale agressie

De oplossing voor deze typen agressie kan castratie zijn. Dit is alleen een oplossing als er aantoonbaar sprake is van hormonale agressie. Als er sprake is van eerder genoemde typen agressie zal dit behandeld moeten worden door middel van trainen. Dit zal dan moeten gebeuren door middel van counterconditioning en desensitisatie.

3.3 Hoe ziet een behandeling van een gedragstherapeut of gedragsadviseur eruit?

Een gedragstherapeut of gedragsadviseur heeft zich gespecialiseerd in het gedrag van, in dit geval, honden. Door middel van een erkende opleiding tot gedragstherapeut kunnen deze mensen allerlei soorten ongewenst gedrag herkennen en weten precies hoe hiermee om te gaan. Een gedragstherapeut kan op twee manieren te werk gaan:

1. Op locatie. Vaak is dit een eenmalig consult bij de eigenaar thuis, die volledig wordt geïnstrueerd om de behandeling goed uit te voeren. De eigenaar gaat zelf aan de slag, maar kan altijd advies vragen aan de therapeut of adviseur.
2. In een gedragscentrum. De hond blijft een aantal weken of komt iedere week langs voor een training met de therapeut en de eigenaar. De eigenaar gaat tussentijds verder met wat er geleerd is op de training.

Het proces van de therapie is over het algemeen hetzelfde. Allereerst vindt er een gesprek plaats met de eigenaar naar aanleiding van een vragenlijst die door hen is ingevuld. Door middel van deze vragenlijst wordt de situatie van de hond, eigenaar en omgeving in kaart gebracht. Hierdoor krijgt een gedragstherapeut of gedragsadviseur een goed beeld van de situatie en kan hierdoor inschatten wat de prikkel tot het vertonen van agressie is. De stimulus wordt bepaald. Hierna zal een dergelijke situatie worden nagebootst, zodat de therapeut precies kan zien hoe de hond reageert. Er moet een diagnose gesteld worden door middel van het beantwoorden van de volgende vragen: Wat voor lichaamstaal? Welke gezichtsuitdrukkingen? Wat veroorzaakt de prikkel precies? Van welk type agressie is er sprake bij deze hond?

Wanneer al deze vragen beantwoord zijn, wordt er een passende behandelingsmethode voor het dier gezocht en uitgelegd aan de eigenaar. Deze behandeling is vaak in de vorm van trainen.

Wanneer men zeer duidelijke aanwijzingen heeft dat er sprake is van een medische of hormonale oorzaak zal de eigenaar met hond doorverwezen worden naar een dierenarts. Uiteindelijk gaat de eigenaar aan de slag met de methode aan de hand van tips van de therapeut en zal er na enige tijd een evaluatie plaatsvinden. Aan de hand van deze evaluatie zal de methode worden aangepast of hetzelfde blijven. Belangrijk is wel dat de eigenaar altijd op zijn hoede moet zijn, ook als het gedrag zeer sterk verbeterd is. Consequent blijven trainen zal achteruitgang van de situatie voorkomen.

3.4 De benaderingsvormen binnen behandelmethoden

In de literatuur wordt er over verschillende benaderingsvormen gesproken die gebruikt kunnen worden tijdens het trainen van honden. Dit kan op een positieve manier, een negatieve manier of een combinatie van positief en negatief. Met een positieve benadering wordt bedoeld het belonen van goed gedrag, straffen komt niet voor. Tijdens een negatieve benadering wordt het ongewenste gedrag bestraft en vinden er voornamelijk correcties plaats. Bij een combinatie van deze twee benaderingsvormen wordt er gebruik gemaakt van bestraffen en belonen. Deze vormen kunnen verder gedetailleerd worden in:

- Positieve benadering
  - Positieve bestraffing
- Combinaties
  - Positieve benadering en positieve bestraffing
  - Positieve benadering, negatieve benadering en positieve bestraffing
- Negatieve benadering

(Blackwell et al, 2008)

Niet al deze benaderingsvormen worden in Nederland gebruikt. Uit onderzoek onder gedragstherapeuten is gebleken dat een positieve benadering zeer vaak gebruikt wordt en dat de meningen over negatieve benadering allemaal hetzelfde zijn. Het zou een tegengesteld effect hebben, dieronvriendelijk en niet van deze tijd zijn. Hier zal later in dit rapport verder op in gegaan worden.

In dit rapport zullen alleen de positieve en negatieve benadering nader worden bekeken, omdat dit de meest bekende trainingsmethoden zijn die momenteel worden gebruikt door gedragstherapeuten en gedragsadviseurs. Daarnaast is er te weinig informatie te vinden over trainingsmethodes waarin een combinatie van positieve en negatieve benaderingen wordt gebruikt.

3.5 Welke hulpmiddelen worden er tijdens de trainingen gebruikt?

Iedere benaderingsvorm beschikt over een aantal mogelijkheden wat betreft de hulpmiddelen die gebruikt kunnen worden tijdens de trainingen. Hierbij moet een scheiding gemaakt worden tussen de positieve benadering en de negatieve benadering:

- Positieve benadering
  - Belonen in de vorm van iets lekkers
  - Gebruik maken van de clicker
  - Gebruik van een gentle leader of halti
  - Belonen in de vorm van een speeltje of een spelletje doen met de eigenaar
  - Communicatieve vaardigheden en geluiden
- Negatieve benadering
  - Gebruik maken van een slipketting
  - Gebruik maken van fysiek geweld: slaan, schoppen, schreeuwen
  - Gebruik maken van een stroomband (shock collar)
  - Gebruik maken van een ander soort band die bestraffend werkt (citronella collar, pinsh collar)

Bovengenoemde hulpmiddelen hebben verschillende werkingen op de hond. De positieve benadering wordt zeer vaak toegepast, er is echter een verschil in het gebruik van de hulpmiddelen. Gedragstherapeuten en gedragsadviseurs hebben verschillende meningen over de werking van de positieve hulpmiddelen. Vaak wordt de clicker gebruikt in combinatie met iets lekkers, waarnaast de halti of gentle leader gebruikt wordt om de hond te kunnen controleren. Het gebruik van deze methode vereist wel wat oefening. Op het moment dat een hond het gewenste gedrag vertoont wordt er geklikt met de clicker waarop een beloningssnoepje volgt. Goede timing is hierbij zeer belangrijk om een tegengesteld effect te voorkomen. Wel is het gemakkelijk te leren door de eigenaar.

De andere hulpmiddelen worden minder gebruikt. Sommige therapeuten en adviseurs houden één manier van trainen aan, namelijk de combinatie van de clicker met iets lekkers. Anderen zijn in het bezit van meerdere hulpmiddelen en passen dit aan op het type agressie wat de hond vertoont.

Wat betreft de negatieve benadering zijn de slipketting en de stroomband de meest bekende hulpmiddelen tijdens het trainen van de hond. De slipketting wordt gebruikt om het ongewenste gedrag van de hond te corrigeren door middel van een ruk aan de ketting. De stroomband reageert op geluiden die een hond maakt, zoals blaffen en grommen. Dit begint bij een laag niveau (zachte schok), wat verhoogt wanneer de hond niet direct reageert op de eerste schok. Naast deze hulpmiddelen worden er vaak commando's gegeven om gewenst gedrag te krijgen. De Citronella collar is momenteel in opkomst. Op het moment dat een hond blaft of gromt krijgt deze citronella in het gezicht gespoten, een correctie op het ongewenste gedrag. Het gebruik maken van fysiek geweld is een hulpmiddel die eigenaren in eerste instantie vaak zelf gebruiken. Schreeuwen en het geven van een corrigerende tik is hiervan de meest voorkomende manier van het uiten van fysiek geweld.

Er bestaan zogezegd meerdere meningen over de verschillende benaderingsvormen en de gebruikte hulpmiddelen. Op de vraag wat de effecten zijn van bovengenoemde trainingmethoden en de invulling ervan, zal later in dit rapport antwoord op komen. Wel is bekend dat de negatieve benadering, zeer omstreden is. Met name de manier waarop deze methode wordt ingevuld. Het toedienen van pijn aan de hond wordt door gedragstherapeuten, gedragsadviseurs en wetenschappelijke literatuur als dieronvriendelijk bestempeld. Daarnaast zou dit het welzijn van de hond verminderen.

Counterconditioning en desensitisatie

Counterconditioning en desensitisatie zijn twee middelen die gebruikt kunnen worden tijdens de positieve manier van trainen van honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden. Dit zijn echter geen tastbare middelen, maar methoden die toegepast kunnen worden.

Counterconditioning valt onder de klassieke vorm van conditionering. Klassieke conditionering is een vorm van leren, waarin in dit geval de hond een associatie maakt tussen een in eerste instantie neutrale prikkel en een responsopwekkende prikkel. Bij herhaling van de neutrale prikkel zal de respons worden opgewekt. Tijdens counterconditioning wordt de respons op een prikkel die een agressieve reactie veroorzaakt vervangen door een ander respons, bijvoorbeeld iets lekkers eten. Hiermee leert de hond dat hetgeen waar hij/zij bang voor is of waar heftig op reageert nu "iets

lekkers eten” betekent. Na veel herhaling zal de agressie reactie uitblijven bij blootstelling van de prikkel.

Desensitisatie betekent eigenlijk: “ongevoelig maken”. Door middel van het blootstellen op verschillende niveaus aan de prikkel die een agressieve reactie veroorzaakt bij de hond, zal de hond leren dat de prikkel dit gedrag niet hoeft te veroorzaken. Voornamelijk bij angst is dit een goede trainingsmethode. Wanneer de prikkel bijvoorbeeld een andere hond is, leert de hond door steeds iets dichterbij te komen dat de andere hond niet beangstigend is. De blootstelling begint bijvoorbeeld op 10 meter afstand, waarnaar de afstand steeds iets kleiner is. Vaak wordt bij goed gedrag een beloning gegeven, waardoor het voor de hond nog duidelijker wordt dat het zien van de andere hond iets goeds is en zelfs iets lekkers oplevert.

(Handbook of behavior problems of the dog and cat, 1997)

3.6 Wat zijn de effecten van negatieve en positieve trainingsmethoden?

In Nederland wordt er met name gebruik gemaakt van de positieve benadering die ingevuld wordt door middel van de clicker, beloningssnoepjes en de halt/gentle leader. De negatieve benadering wordt ook in Nederland gebruikt, er zijn echter geen specifieke voorbeelden van te noemen, zoals die voor de positieve benadering wel zichtbaar zijn. Een aantal jaar geleden werd er meer gebruik gemaakt van de negatieve benadering of een combinatie van positieve en negatieve benadering. Ongewenst gedrag werd bestraft en gewenst gedrag werd beloond. Daarnaast werden er hulpmiddelen gebruikt die bestraffend werkten, zoals de slipketting of het geven van een stevige ruk/correctie aan de riem. Dit zijn dan ook technieken die werden aangeleerd aan trainers in opleiding. Een aantal jaar geleden is er discussie ontstaan over deze trainingsmethode. Er werd meer gesproken over de effecten van de trainingsmethode op het welzijn van de honden, daarnaast werden de werkzaamheden van gedragstherapeuten en gedragsadviseurs steeds bekender. Er wordt ook wel gesproken over een Kynologisch gedragstherapeut, kynologie is “de leer van de hond”. Erkende gedragstherapeuten hebben een zeer grote kennis over het gedrag van honden en weten precies hoe om te gaan met ongewenst gedrag, zoals agressie. De trainingsmethode die deze mensen gebruiken is meer gericht op het belonen van gewenst gedrag, zodat de hond leert dat gewenst gedrag goed is (door de beloning) en ongewenst gedrag niet wordt beloond. De hond kan hierdoor de keuze maken om iets te doen voor een beloning of iets te doen wat geen beloning oplevert. De hond leert voor de mens te werken, wat een vrije keuze is voor het dier. De gedachte achter de werkwijze van erkende gedragstherapeuten is dat een positieve benadering effectiever is dan negatieve benaderingen richting de hond. Dit wordt ondersteund door verschillende wetenschappelijke artikelen.

3.6.1 Wat is het effect van een negatieve benadering, oftewel bestraffing op honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden?

Erkende Kynologische gedragstherapeuten zeggen het allemaal: “Bestrafen leidt juist tot agressie bij honden en zal de situatie van een hond die agressie vertoont alleen maar verergeren, daarnaast heeft een negatieve benadering niets te maken met gedragstherapie!” Deze mening is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek.

Onderzoek naar verschillende trainingsmethoden en het gedrag van honden laat het volgende zien:

- Een positieve benadering laat de laagste score op agressie zien
- Een combinatie van positieve en negatieve benadering haalt de hoogste score op onderdanigheid en agressie
- Het bestraffen van ongewenst gedrag laat een zeer hoge score zien op het vertonen van agressie

Er wordt minder ongewenst gedrag getoond wanneer een eigenaar geen bestraffingsmethode gebruikt (**Blackwell et al, 2008**). Deze bestraffingsmethode is wederom een methode waarbij ongewenst gedrag wordt bestraft door middel van fysiek geweld of het gebruik van bestraffende hulpmiddelen als de slipketting of bestraffende halsbanden.

Het gebruik van een bestraffende halsband ook wel trainings collar genoemd, wordt veel bediscussieerd. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het gebruik van een quitting signal, pinch collar of electric collar stress oplevert en dat er meer rekening gehouden zou moeten worden met het dierenwelzijn.

- De pinch collar⁹ en het quitting signal¹⁰ is het meest stressvolle voor de hond, gemeten aan de hand van het cortisolgehalte dat het stressgehalte van de hond aanduidt.
- De electric collar¹¹ zorgt voor het beste leerresultaat al wordt dit wel beïnvloed door angst en pijn.

Deze trainingsmethodes werden ingezet wanneer honden ongewenst gedrag vertoonden (**Schalke et al, 2008**).

Doordat de electric collar ofwel de shock collar ook in dierenpeciaalzaken en dierenwebshops te verkrijgen is en eigenlijk een heel verkeerd effect hebben op hondengedrag en agressie, wordt hier verder op in gegaan in de volgende subparagraaf.

Negatieve trainingsmethoden hebben nog een negatief effect waar niet altijd bij stilgestaan wordt. Het (agressieve) gedrag wat de hond laat zien wordt ergens door veroorzaakt. De negatieve trainingsmethoden zijn vaak alleen gericht op het veranderen van het gedrag dat wordt vertoond door dit te bestraffen. De oorzaak wordt vaak niet aangepakt. Zolang de oorzaak niet (voldoende) wordt aangepakt, zal de hond het (agressieve) gedrag blijven vertonen en zal de hond niet meer snappen wat de bedoeling is. Hierdoor kan agressie worden verergerd. Tevens kan er conflictgedrag¹² optreden, wat stress kan veroorzaken. Stress bij een dier kan leiden tot een verminderd welzijn.

3.6.2 Wat is het effect van de electric collar?

De electric collar -ook wel shock collar genoemd- mag dan wel het beste leerresultaat hebben, maar dit wordt met name geleid door angst en pijn. Dit is zichtbaar door de houding die een hond aanneemt wanneer deze wordt onderworpen aan een training door middel van deze halsband.

- De hond neemt een lage lichaamshouding aan;
- Jankt hard, blaft en gilt;
- Probeert de persoon die hierbij is te vermijden;
- Laat opnieuw agressie zien;
- Laat tongflicking¹³ zien.

Trainingen door middel van de electric collar laten vervolgens zien dat de hond op trainingsgebied een lage lichaamshouding aanneemt, wanneer de hond vrij mag lopen in een park laat deze dezelfde gedragingen zien. Een lage lichaamshouding, maar ook stress gerelateerd gedrag.

Dit onderzoek heeft niet alleen gekeken naar honden die getraind werden door middel van de electric collar, maar ook naar honden die zeer ruw getraind werden oftewel door middel van een negatieve benadering. Er werd verschil gemaakt tussen S-honden (getraind door de shock collar) en de C-honden (controle groep die alleen ruw getraind werd en niet blootgesteld werden aan schokken).

De werkwijze bij de S-honden ging als volgt: de trainer roept een commando waarop de hond direct moet reageren, gebeurt dit niet dan volgt een schok.

De volgende resultaten waren zichtbaar aan de hand van de trainingen:

- De C-groep liet tijdens de training meer stresssignalen zien en had een lagere lichaamshouding
- Tongflicking kwam meer voor bij honden uit de S-groep
- Schokken veroorzaken meer angst, stress en pijn wat vervolgens langer zichtbaar is
- De shock collar zorgt niet voor psychische schade, dit is niet bewezen
- S-honden zijn meer gestresst in het trainingsgebied en het park dan C-honden
- S-honden associëren de trainers met het krijgen van een schok en laten dit zien door deze te vermijden
- S-honden associëren het krijgen van een commando van de trainer met het krijgen van een schok, doordat er een schok volgt na een niet uitgevoerd commando die de trainer geeft

Getraind worden op een negatieve manier –zowel op de ruwe manier als door middel van de electric collar- is stressvol en het krijgen van een schok is pijnlijk. Honden die een schok krijgen in aanwezigheid van een trainer of eigenaar leert dat deze aanwezigheid een schok betekent. Eenzelfde associatie wordt gemaakt bij het krijgen van een commando van de trainer waarnaar een schok volgt. Deze associatie wordt ook buiten de training gelegd. Het welzijn van de hond gaat zichtbaar achteruit wanneer de trainer of eigenaar in de buurt van de hond is (**Schilder en van der Borg, 2003**).

De electric collar mag echter niet worden verward met de anti-blafband. De anti-blafband werkt vaak door wat uitgeperste lucht te laten schieten, waardoor de hond schrikt. Deze methode is pijnloos, maar hoeft niet diervriendelijker te zijn. De achterliggende gedachte achter het blaffen wordt niet opgelost.

3.7 Wat zijn de effecten van de trainingsmethoden die in Nederland gebruikt worden?

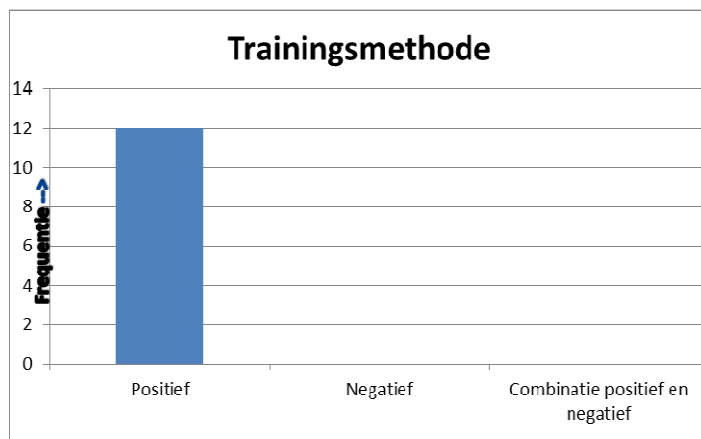
Door middel van een onderzoek naar de gebruikte trainingsmethoden en de effecten hiervan zal blijken wat de effecten zijn van de in Nederland gebruikte trainingsmethoden. Voor dit onderzoek zijn er 20 gedragstherapeuten en gedragsadviseurs benaderd via de internetsite van Alpha⁸. Hiervan hebben er 9 deelgenomen aan dit onderzoek door middel van het invullen van twee verschillende vragenlijsten via e-mail. Twee van de negen gedragstherapeuten hebben deelgenomen via een persoonlijk gesprek. Een respons van $9/20 \times 100\% = 45\%$. Eén van de vragenlijsten bestond uit vragen die gericht waren op de werkwijze en de werkervaring die deze mensen hebben tijdens het trainen van honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden (*zie bijlage I*). De andere vragenlijst gaat in op de situatie van een hond die in training is geweest vanwege deze vormen van agressie, de zogenoemde cases (*zie bijlage II*). Een aantal therapeuten heeft de

vragenlijst ingevuld voor meerdere honden. Daarom zijn er 12 vragenlijsten te analyseren, wat meer is dan het minimum van 10 dat is gesteld. Hierbij is er een respons van $12/20 \times 100\% = 60\%$. De antwoorden van de eerste vragenlijst zijn gebruikt om de literatuur te ondersteunen in de verschillende hoofdstukken van dit rapport. De antwoorden in de tweede vragenlijst met de zogenoemde cases zijn gebruikt om te kunnen analyseren. De analyses zijn uitgevoerd door middel van het programma SPSS 17.0. De resultaten van dit onderzoek worden weergegeven in de volgende sub paragrafen.

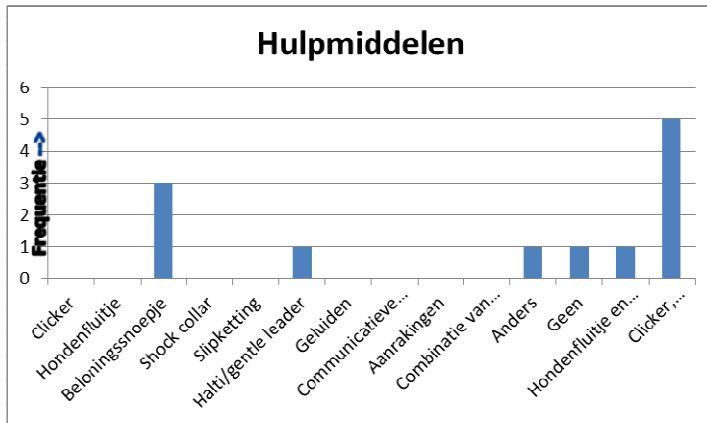
Allereerst zal de beschrijvende statistiek worden behandeld, door middel van histogrammen die de belangrijkste verschillen tussen variabelen laten zien. Hierbij wordt uitleg gegeven over wat de verschillen betekenen. Vervolgens zullen de analyses die voortgekomen zijn uit de verwerking van de data van het onderzoek worden behandeld. De uitkomsten van de verschillende statistische analyses zullen worden besproken, waarnaar er een uitleg wordt gegeven over wat deze uitkomsten betekenen.

3.7.1 Onderzoeksresultaten: Beschrijvende statistiek

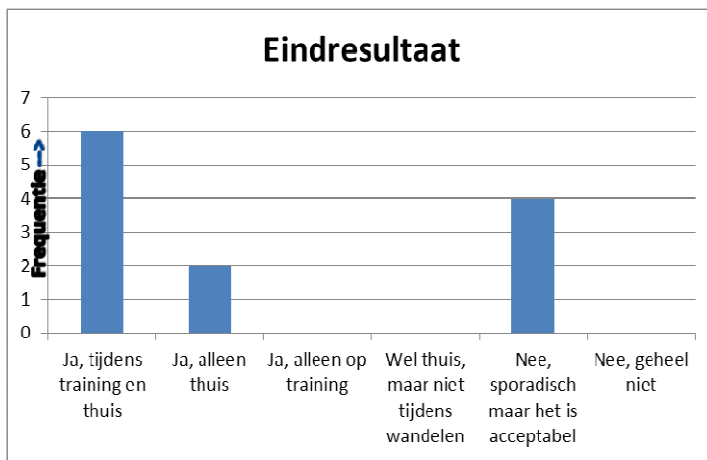
In bijlage III is een overzicht te vinden van histogrammen die aangeven hoe vaak bepaalde antwoorden op vragen zijn gegeven. Hiermee wordt een indicatie gegeven van welke elementen belangrijk zijn in het onderzoek. De belangrijkste resultaten zijn hieronder te vinden. In het eerste figuur is te zien dat er onder de ondervraagde gedragstherapeuten alleen maar gebruik wordt gemaakt van positieve trainingmethoden. De invulling van een trainingmethode is vrij divers, toch is te zien dat het gebruik van positieve hulpmiddelen; zoals de halt, beloningsnoepjes en clicker het meest gebruikt worden. Het eindresultaat geeft aan dat in de meeste gevallen geen agressie meer aanwezig is of nog sporadisch. Wat betreft het geslacht, zijn de reuen in de meerderheid. Ongecastreerd of gecastreerd maakt geen verschil. In de leeftijdscategorieën is zichtbaar dat de meeste honden die agressie vertonen zich in de leeftijd van 1 tot 3 jaar oud bevinden.

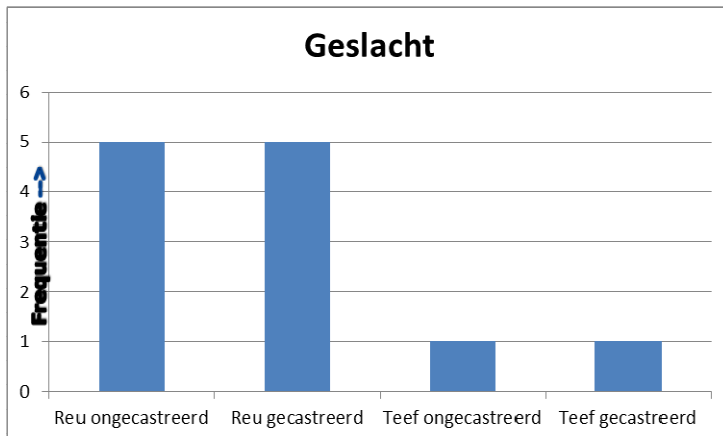
Figuur 1: Histogram: Frequentie van de verschillende trainingmethoden die gebruikt zijn bij de agressieve honden uit de steekproef

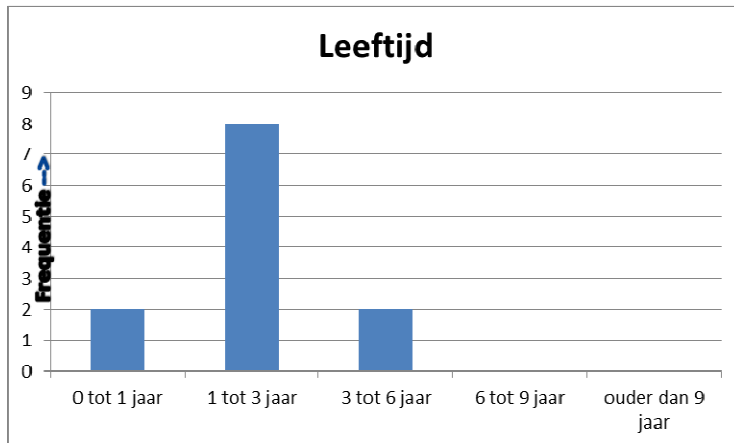
Figuur 2: Histogram: Frequentie van de verschillende hulpmiddelen die gebruikt worden tijdens trainingen

Figuur 3: Histogram Frequentie per eindresultaat van de trainingen

Figuur 4: Histogram: Frequentie honden per geslacht die agressie vertonen

Figuur 5: Histogram: Frequentie per voorkomende leeftijd bij honden die agressie vertonen

In de bijlage zijn nog andere variabelen te vinden die bepaalde resultaten laten zien. De figuren in bijlage III vertonen de volgende resultaten:

- De *oorzaak* van agressie is niet duidelijk, wel komt slechte socialisatie vaak terug in verschillende punten.
- Er is geen duidelijke *rasgroep* aan te wijzen die vaker agressie vertoont dan anderen.
- Er is geen duidelijke *agressievorm* aan te wijzen die vaker voor komt, het verschil is te klein.
- Er wordt zichtbaar langer dan een jaar gewacht voordat er *hulp wordt ingeroepen* bij een agressieve hond. De tijd hoe lang agressie al voorkomt bij de hond is bij 1 jaar het meest voorkomend, maar het komt zelfs voor dat eigenaren langer dan een jaar wachten. Deze punten samen zijn in aantallen groter dan de antwoorden “onbekend” en “een half jaar”. Er vanuit gaande dat een half jaar agressie vertonen niet lang is.
- Het verschil tussen het *aantal eigenaren dat wel of niet eerder hulp* heeft ingeroepen is niet groot. De meeste eigenaren hebben niet eerder hulp gezocht.
- De *gemiddelde duur van een training* voordat er resultaat geboekt wordt varieert. De meeste honden met eigenaren hebben gemiddeld 10 tot 20 uur nodig. Tot 20 uur is in totaal in de meerderheid.
- De meeste eigenaren moeten iedere dag *trainen*, wel is het bijzonder om te zien dat de één na meest voorkomende *frequentie* 1 tot 3 keer per week is. Dit is bij lange na niet iedere dag. Logischer zou zijn geweest dat op deze plaats 3 tot 6 keer per week zou staan.
- *De tijd* die de meeste eigenaren *thuis aan de training* besteden bedraagt 15 tot 30 minuten per keer.
- Er is duidelijk een *verandering in het gedrag* van de agressieve hond zichtbaar. De meeste honden veranderen het gedrag op een positieve manier.
- Het krijgen van een *terugval* na het halen van een goed eindresultaat is vaak niet het geval. Het verschil tussen het wel of niet hebben van een terugval erg echter erg klein.

3.7.2 Onderzoeksresultaten: Statistische analyse

Om de effecten van trainingmethoden te kunnen bepalen uit dit onderzoek, moeten er verschillende variabelen tegenover elkaar gezet worden om een verband aan te kunnen tonen. Het aantonen van een verband zal gaan volgens de statistische analyses van SPSS 17.0. Doordat er nominale en ordinale gegevens voorkomen in de data, zal er gebruik gemaakt worden van de Chi-kwadraat, de Kruskal Wallis en de Spearmans Rho toetsen. De Chi-kwadraat kan een verband

aantonen tussen twee nominale gegevens, waar de Kruskal Wallis toets een verband kan toetsen tussen nominale en ordinale gegevens en de Spearman Rho toets een relatie kan leggen tussen twee ordinale gegevens. Bij alle toetsen zal er een Alpha van 5% aangenomen worden, dit betekent dat er pas een significant verschil aangetoond wordt wanneer $p < 0.05$. Bij een $p < 0.05$ zal de H_0 worden verworpen.

Om de effecten van de trainingsmethoden te kunnen bepalen, wordt er gekeken naar de belangrijkste items uit de vragenlijst die in de beschrijvende statistiek ook als “bijzonder” naar voren komen. Het gaat hier om de methode, hulpmiddelen, resultaat, geslacht en leeftijd. Omdat er uit de beschrijvende statistiek blijkt dat er alleen gebruik gemaakt is van een positieve methode, is het niet nuttig om hier verbanden mee aan te tonen.

De effecten zijn grotendeels bepalend voor het eindresultaat van de training, daarom wordt het eindresultaat in verband gelegd met de volgende punten:

- De leeftijd, de verwachting is dat jonge dieren een beter resultaat zouden behalen.
- De trainingstijd thuis, de verwachting is dat hoe langer er per keer wordt getraind hoe effectiever dit is.
- De hulpmiddelen, de verwachting is dat de veel gebruikte hulpmiddelen het beste effect hebben
- De frequentie van het trainen, de verwachting is dat hoe vaker er getraind wordt hoe effectiever dit is

Verder zijn er nog een aantal punten die effect kunnen hebben op het resultaat. Omdat het geslacht en de leeftijd een duidelijk verschil lieten zien tussen de categorieën, bestaat er het vermoeden dat deze punten ook effect zouden kunnen hebben op het resultaat. Daarom worden deze twee items eerst getoetst op een verband met de oorzaak, agressievorm en gemiddelde trainingsduur om vervolgens de oorzaak, gemiddelde trainingsduur en agressievorm op een verband met het eindresultaat te toetsen.

3.7.2.1 Resultaten analyses

Alle analyses zijn te vinden in de bijlage (*zie bijlage IV*). Elke analyse heeft een titel en een nummer, zodat er duidelijk aangegeven kan worden welke analyses, wat voor uitslag hebben. De H_0 geeft voor iedere analyse aan dat er geen relatie of verband is tussen de twee variabelen. Bij een $p > 0.05$ zal de H_0 worden aangenomen, dit betekent dat er geen verband of relatie is gevonden tussen de twee geteste variabelen.

Helaas zijn er geen duidelijke relaties naar voren gekomen tijdens het analyseren van de gegevens. Er is alleen bij analyse 4 een trend zichtbaar met een $p = 0.084$. De analyses 1 t/m 3 en 5 t/m 15 hebben duidelijk een te hoge p-waarde ($p > 0.05$) [$p = 0.352$, $p = 0.104$, $p = 0.317$, $p = 0.376$, $p = 0.910$, $p = 0.910$, $p = 0.779$, $p = 0.870$, $p = 0.919$, $p = 0.484$, $p = 0.216$, $p = 0.624$, $p = 0.209$, $p = 0.326$]. Analyse 4 geeft aan dat er een trend bestaat tussen de frequentie van het thuis trainen en het eindresultaat.

3.7.2.2 Extra toetsen

Omdat er geen duidelijke verbanden en relaties naar voren komen in de gemaakte analyses, zijn er een aantal extra toetsen uitgevoerd die uit moeten wijzen of andere factoren van invloed zijn op het effect van de gebruikte trainingsmethode. In bijlage IV zijn de punten 16 t/m 27 analyses van de andere factoren. Bij de analyses 16 t/m 32 geeft de H_0 wederom aan dat er geen relatie of verband bestaat tussen de getoetste variabelen. Wanneer de p-waarde groter is dan 0.05 ($p > 0.05$) zal de H_0 worden geaccepteerd. Er is wederom zichtbaar dat er geen verbanden gevonden zijn tussen verschillende variabelen [$p = 0.310$, $p = 0.371$, $p = 0.645$, $p = 0.238$, $p = 0.323$, $p = 0.518$, $p = 0.786$, $p = 0.494$,

$p=0.854$, $p=0.391$, $p=0.558$, $p=0.434$, $p=0.233$, $p=0.381$, $p=0.376$, $p=0.600$], op punt 27 na ($p<0.05$)[$p=0.037$]. Verdere uitleg over de gevonden significantie is hieronder te vinden.

27 Hulpmiddelen en oorzaak (*Chi-kwadraat*)

De verwachting is dat de gebruikte hulpmiddelen worden afgestemd op de oorzaak van het vertonen van agressie, omdat een hulpmiddel een tegengestelde werking kan hebben.

De Ho: er is geen verband tussen de gebruikte hulpmiddelen en de oorzaak van agressie. Met een significantie van 0.037 $p<0.05$ kan in dit geval de Ho worden verworpen. Er is hier een verband aangetoond tussen de gebruikte hulpmiddelen en de oorzaak van agressie bij honden. Om te kunnen bepalen welk hulpmiddel van invloed is op welke oorzaak moet er gekeken worden naar de count en de expected count die groter moet zijn dan de count. Aan de rode cirkel is te zien dat de combinatie van beloningssnoepjes, clicker en halt effect heeft op het gebrek aan leiderschap, structuur en socialisatie van de hond.

Hoofdstuk 4: Discussie

Opvallende punten uit het onderzoek zullen in dit hoofdstuk bediscussieerd worden aan de hand van de deelvragen. Hieruit kan vervolgens een conclusie getrokken worden en antwoord gegeven worden op de hoofdvraag wat behandeld wordt in hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen. Naast de opvallende punten zal ook de discussie rondom een internationale hondentrainer meegenomen worden in dit hoofdstuk (Internationalisering: The Dogwisperer). Aan het eind van dit hoofdstuk is er een discussie rondom duurzaamheidsaspecten te vinden. Hierin worden onderwerpen als profit, people en planet behandeld.

4.1 Discussie aan de hand van de deelvragen van dit rapport

Het ontstaan van agressie bij honden.

Agressie bij honden ontstaat doordat het dier ongewenst gedrag gaat vertonen wat niet op een goede manier gecorrigeerd wordt. Doordat het ongewenste gedrag niet wordt gecorrigeerd zal de hond dit gedrag blijven vertonen waar moeilijk iets aan te doen valt. Het ongewenste gedrag is nu probleemgedrag geworden. Een voorbeeld van probleemgedrag is agressie. Het ontstaan van agressie kan niet worden verweten aan één bepaalde oorzaak. Voorbeelden van oorzaken van agressie zijn: traumatische ervaringen, verkeerde of geen socialisatie, aangeleerd gedrag, angst, territorium gerichte uitingen, foutieve fokselectie/erfelijkheid en de invloed van hormonen. Hoewel veel hondeneigenaren zich er niet van bewust zijn, worden veel van deze oorzaken beïnvloed door de mens en zelfs de eigenaar zelf. Verkeerde of geen socialisatie is de meest voorkomende oorzaak waarop de eigenaar erg veel invloed heeft. Deze is namelijk verantwoordelijk voor de opvoeding van de hond, waar socialisatie een groot onderdeel van is. Er is duidelijk aangetoond dat honden die een puppy-socialisatie, opleidingsklas, etc. hebben bijgewoond op latere leeftijd beduidend minder probleemgedrag, waaronder agressie, vertonen (Thompson et al, 2010). Aangeleerd gedrag, angst en territorium gerichte uitingen worden veelal verkeerd geïnterpreteerd door hondeneigenaren of worden zelfs niet eens herkend. Doordat er niets gedaan wordt met dit gedrag, zal het verergeren. Hierbij is er dus ook sprake van invloed door de mens op agressie.

Foutieve fokselectie/erfelijkheid is een voorbeeld waar ook een eigenaar iets aan kan doen. De discussie over dit onderwerp wordt steeds groter. Er zijn steeds meer fokkers die geen rekening houden met het welzijn van het dier, maar alleen fokken op uiterlijk. Voorbeelden hiervan zijn: de Duitse Herder die gefokt wordt met een aflopende rug, Teckels met een lange rug, Franse Bulldogs met een zeer platte kop en Cavalier Prins Charles Spaniels met een (te) klein hoofd. Deze honden krijgen geen stamboom toegekend, omdat zij niet voldoen aan de welzijnseisen. Dit soort honden zouden niet meer gekocht moeten worden. Wanneer de vraag naar honden zonder stamboom afneemt zal er ook minder van dit soort dieren gefokt worden.

Factoren die van invloed zijn op agressie bij de hond.

In het onderzoek wat is opgenomen in dit rapport zijn geen factoren te noemen die van invloed zijn op agressie. In literatuur is wel naar voren gekomen dat de omgang van de hond door de mens en de trainingsmethode grote invloed hebben op agressie bij de hond. In het vorige discussiepunt is al naar

voren gekomen dat de mens een grote factor is. De manier van omgaan met de hond, maar ook op wat voor manier de hond getraind wordt is van invloed op agressie.

Wanneer eigenaren veel structuur bieden aan de hond zal deze beter gehoorzamen. Wanneer eigenaren ruw met de hond omgaan en veel gebruik maken van straffen zullen deze minder gehoorzaam zijn en zelfs in kleine mate agressie vertonen. Belonen geeft het omgekeerde effect, namelijk het vertonen van gewenst gedrag (**Eskeland et al, 2007**).

Om deze factoren minder van invloed te laten zijn op agressie bij de hond is het belangrijk dat hondeneigenaren beter worden geïnformeerd over de factoren die van invloed zijn op agressie. Hierdoor kan agressie beter worden voorkomen en zal dit een minder groot probleem worden in de Nederlandse maatschappij. Zoals in dit rapport te lezen was, zijn er jaarlijks 12.000 bijtincidenten met agressieve honden te betreuren. Wanneer hondeneigenaren weten wat zij wel of juist niet moeten doen om probleemgedrag als agressie te voorkomen zal de kennis over hondengedrag tevens worden vergroot bij deze groep mensen.

De trainingsmethoden in Nederland.

De drie genoemde trainingsmethoden in dit rapport worden allemaal gebruikt in Nederland, maar niet iedereen komt ervoor uit. De negatieve trainingsmethode is een onderwerp van discussie in de hondentrainingssector, waardoor trainers die deze negatieve methode gebruiken moeilijk te vinden zijn. Dit is wel opvallend, omdat deze trainers blijkbaar wel achter hun manier van trainen staan anders zouden zij deze niet gebruiken. Voor het onderzoek dat in dit rapport is opgenomen zijn dan ook geen trainers gevonden die een negatieve trainingsmethoden gebruiken. Zelfs andere gedragsdeskundigen konden niet aangeven of zij iemand kenden die de negatieve trainingsmethode of een combinatie van positief en negatief gebruikt. In dit rapport kwam dan ook naar voren dat de gedragsdeskundigen die meededen aan het onderzoek voor dit rapport alleen gebruik maken van de positieve trainingsmethode. Hierdoor heeft het onderzoek eenzijdige uitkomsten gekregen, waarbij er alleen effecten van de positieve trainingsmethode getest konden worden. Er kon geen verschil gemaakt worden tussen de verschillende trainingsmethoden die in Nederland gebruikt worden. Door de discussie over de negatieve trainingsmethode wordt er in Nederland dan ook met name gebruik gemaakt van de positieve trainingsmethode bij honden die agressie vertonen gericht op andere honden en vreemde mensen.

Factoren die van invloed zijn op het effect van Nederlandse trainingsmethoden die gebruikt worden bij honden die agressie vertonen gericht op andere honden en vreemde mensen.

Rasgroep

In dit onderzoek is niet duidelijk naar voren gekomen dat een bepaalde rasgroep meer betrokken zou zijn bij het uiten van agressie of het bijten van mensen. Herders en Terriërs worden echter wel bestempeld als snel agressief, net als Rotweillers. Uit onderzoek van Blackshaw (**Blackshaw, 2003**) blijkt dit dan ook. Tijdens een onderzoek naar agressief gedrag bij honden bleek dat Bull Terriërs en Duitse Herders het meest betrokken waren bij aanvallen op mensen, daarnaast veroorzaakten deze rassen de meeste schade. Gedragstherapeuten die geïnterviewd zijn voor het onderzoek wat is uitgevoerd voor dit rapport zijn het hier niet allemaal mee eens. De één geeft aan dat Herders en Terriërs wel de meest voorkomende probleemgevallen zijn, anderen geven aan dat zij tijdens hun werk net zo vaak kruisingen en andere hondenrassen tegenkomen met agressie als probleemgedrag als de Herders en Terriërs.

Duur en frequentie van de trainingen

Verschillende gedragstherapeuten gaven aan dat het regelmatig blijven trainen van de hond het effectiefst werkte. Wel waren deze mensen het niet eens over de duur van de trainingen. De één gaf aan dat steeds een aantal minuten trainen het beste werkte, de ander zag het meest resultaat bij een langere tijd achter elkaar trainen. In het onderzoek van dit rapport kwam een trend naar voren wat betreft de frequentie thuis trainingen en het eindresultaat. De frequentie en de duur van de trainingen zouden dus ook van invloed moeten zijn op het agressieve gedrag. Volgens het onderzoek van Meyer en Ladewig (**Meyer en Ladewig, 2007**) hebben honden die 1 keer per week getraind worden meer trainingssessies nodig om alle gestelde levels in het onderzoek te leren, maar hebben wel een betere leerprestatie. Het eindresultaat van de honden die 1 keer per week getraind worden is beter dan bij de honden die 5 keer per week getraind worden. In principe gaat het bij de therapeuten om een zo goed mogelijk eindresultaat, maar eigenaren willen het liefst zo snel mogelijk resultaat zien. Uiteindelijk zal het erop neer komen dat de hond iedere keer als het probleem zich voordoet wordt getraind. De effectiviteit van hoe lang een training duurt is verder niet getest.

Gebruik van de clicker tijdens de training

De meeste gedragstherapeuten maken gebruik van de clicker die volgens hen zeer goed werkt. Door te klikken op het moment dat een hond gewenst gedrag vertoont en hier bijvoorbeeld een beloning bij te geven wordt er een goed resultaat bereikt. De hond blijkt te willen werken voor de eigenaar en vertoont hierdoor geen of minder agressie of ongewenst gedrag. Door middel van de clicker blijft dat wat is geleerd goed hangen bij de hond. Enkele nadelen zijn echter wel dat er veel geduld voor nodig is en dat de timing voor eigenaren moeilijk is. Daarnaast lijkt deze methode voor de omgeving, zoals mensen op straat erg omslachtig en niet effectief. Het ziet er raar uit wanneer je de hond niet corrigeert maar juist beloont. Wat deze mensen niet weten is hoe de methode werkt en dat de eigenaar niet het ongewenste, maar juist het gewenste gedrag beloont. Volgens een onderzoek dat de effectiviteit van clickertraining heeft beoordeeld blijkt dat het gebruik van de clicker eigenlijk helemaal niet zo effectief is. Er is een vergelijking gemaakt tussen het trainen van een groep honden met een clicker en belonings snoepjes en een groep honden die alleen worden getraind door middel van belonings snoepjes. Er is hier echter geen sprake van ongewenst gedrag, maar van een normale training. Het bleek dat de groep die door middel van de clicker en de belonings snoepjes werden getraind meer tijd nodig had om het einddoel te bereiken dan de groep die niet getraind werd door middel van de clicker. De clicker versterkte de feedback om de hoeveelheid tijd om honden op een simpele manier te trainen onvoldoende (**Smith en Davis, 2007**). Het gebruik van de clicker zorgt er dus niet voor dat de hond sneller leert. De vraag blijft wel of het op lange termijn effectiever is dan trainen zonder een clicker.

Andere factoren

In het onderzoek in dit rapport zijn verder geen duidelijke effecten naar voren gekomen. Eigenlijk is er geen enkel verband zichtbaar tussen verschillende variabelen die antwoord kunnen geven op de hoofdvraag. Wel is er dus een trend zichtbaar tussen de variabelen: eindresultaat en frequentie thuis trainingen, wat doet vermoeden dat er een lichtelijk verband is tussen deze variabelen. Er zijn verder dus geen duidelijke effecten zichtbaar van de gebruikte trainingsmethode van de Nederlandse gedragstherapeuten. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de opzet van het onderzoek. Wanneer er meer data beschikbaar zou zijn en er ook andere vragen gesteld zouden worden die betrekking zouden hebben op bijvoorbeeld het welzijn van de honden, had er een beter onderzoek gedaan

kunnen worden. Wanneer er meer kennis was geweest uit literatuur had de vragenlijst er anders uitgezien en hadden er ook andere effecten (zoals stress en pijn) van de positieve trainingsmethode onderzocht kunnen worden. Daarnaast speelt tijd ook een belangrijke rol. Er was maar beperkt de tijd om in te lezen voor het eigen onderzoek gestart kon worden, wat de kwaliteit van het onderzoek niet ten goede kwam. Verder was er weinig tijd om therapeuten te benaderen en de vragenlijsten in te laten vullen, waardoor de hoeveelheid data laag is gebleven. Dit in combinatie met de achtergrond die nodig is om een goed onderzoek op te zetten maakt het onderzoek dat in dit rapport is opgenomen niet veel zeggend. Naar mijn mening zouden er wel duidelijke effecten zichtbaar moeten zijn in vergelijking met andere trainingsmethoden, namelijk dat bij een positieve trainingsmethode minder angst en stress zichtbaar zou moeten zijn, maar dat het resultaat langer op zich laat wachten dan bij een negatieve trainingsmethode. Er is meer geduld voor nodig en een juiste timing is zeer belangrijk bij het goed uitvoeren van deze methode, wel is het diervriendelijker en het zelfde doel wordt bereikt: geen of minder vertoning van agressie. Tevens worden er geen bijwerkingen als stress, pijn of angst waargenomen tijdens of na de trainingen, maar dit is pas echt vast te stellen na een degelijk onderzoek dat gericht is op deze effecten.

Hoe betrouwbaar is de kennis van de gedragstherapeuten die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek.

De therapeuten die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek zijn op één na allemaal erkend door een vereniging die kynologische gedragstherapeuten erkennen aan de hand van een bepaalde gedragscode, genaamd Alpha. Dit is de enige vereniging in Nederland die niet commercieel werkt en alleen gediplomeerde gedragstherapeuten erkennen die voldoen aan de eisen die de vereniging stelt. Er is een schatting gemaakt van het aantal gedragstherapeuten die in Nederland actief zijn. Dit zijn ongeveer 120 therapeuten, 99 hiervan zijn aangesloten bij Alpha. Het probleem bij gedragstherapie is dat iedereen zich in principe gedragstherapeut mag noemen. Het is dus belangrijk dat er een vereniging is die deze mensen erkend, om er als eigenaar zeker van te zijn dat er hulp ingeroepen wordt van iemand die gediplomeerd is en over de juiste kennis beschikt. De ervaringen en kennis die van deze gedragstherapeuten zijn verwerkt in dit rapport zijn daarmee erg geloofwaardig, zeker omdat de therapeuten allemaal dezelfde methode hanteren en hetzelfde denken over het geven van trainingen en therapieën. De juiste kennis van het vak was aanwezig bij de geïnterviewde gedragsdeskundigen.

4.2 Internationalisering: The dogwisperer

“The Dogwhisperer”, oftewel Cesar Millan is een specialist op het gebied van probleemgedrag bij honden en werkt met een combinatie van positieve benaderingen en het bestraffen van ongewenst gedrag. Daarnaast doet hij vooral veel met de energie die eigenaar en hond naar elkaar uitstralen. Het bestraffen van ongewenst gedrag in combinatie met de positieve benadering en de omgang met energievelden is een trainingsmethode waar in Nederland veel discussie over is ontstaan onder honden gedragsdeskundigen. Dat is dan ook de rede dat dit onderwerp is opgenomen in de discussie.

Doordat dhr. Millan zeer veel kennis heeft over hondengedrag en een hond goed begrijpt kan hij het gedrag van de hond zo beïnvloeden dat de energie van de hond positiever wordt. De kennis die Cesar Millan heeft, brengt hij over op hondeneigenaren waardoor deze het gedrag van de hond beter begrijpen en de band tussen hond en eigenaar verbetert.

Cesar Millan komt veel honden tegen die agressie vertonen. Veel eigenaren willen graag zijn advies over hoe hiermee om te gaan. The Dogwhisperer kan hier heel kort over zijn ([Cesar Millan's page, toegang 28 september 2010](#)). "Agressie bij honden komt voort uit frustratie en dominantie. Frustratie wordt veroorzaakt door een gebrek aan beweging en de dominantie door een gebrek aan leiderschap (leider van de groep) bij de eigenaar. Deze twee vormen van agressie kunnen worden opgelost door de oorzaken aan te pakken. Dit begint altijd bij het veranderen van het gedrag van de eigenaar," aldus Cesar Millan. Honden die agressie vertonen door frustratie, zullen meer moeten bewegen om de energie kwijt te raken. Doordat deze honden de vele energie kwijt zijn zullen zij niet meer gefrustreerd zijn en geen agressie meer vertonen. Dit gaat vaak in combinatie met agressie dat wordt vertoond door uitingen van dominantie. Veel eigenaren treden niet op als de leider van de groep, waardoor de hond zich geroepen voelt deze taak over te nemen. Hiermee bewaakt de hond zijn baas en dus de groep en reageert agressief tegen andere mensen en honden. Belangrijk bij deze vorm van agressie is dat de eigenaar zijn/haar gedrag verandert en optreedt als leider van de groep. De hond zal begrijpen dat hij onderdeel is van de groep waardoor deze geen agressie meer zal vertonen.

Het klinkt heel simpel, maar er gaat veel tijd in het trainen van de eigenaar en de hond zitten. Het probleem zal niet direct zijn opgelost.

De werkwijze van Cesar Millan: Omstreden of niet?

Op TV. komt Cesar Millan heel oprecht en zeer kundig en ervaren over op de kijker. Of het nu bestaat of niet, Dhr. Millan heeft een soort van telepathische manier van omgaan met honden. Door zijn kennis en ervaring, weet hij precies hoe een hond zich voelt en herkent alle elementen van lichaamstaal en gezichtsuitdrukkingen. Hier speelt hij op in en weet precies wanneer er wat moet gebeuren. Zijn werkwijze is enigszins te vergelijken met de werkwijze van Nederlandse gedragstherapeuten, zoals dat in hoofdstuk 1 is uitgelegd.

De werkwijze van The dogwhisperer gaat als volgt:

- 1) Het begint met een oriënterend gesprek waarin er een goed beeld ontstaat van de situatie van het dier en de eigenaren;
- 2) Waarnaar er een soortgelijke situatie wordt nagebootst waardoor de stimulus bekend wordt;
- 3) Vervolgens wordt de trainingsmethode besproken met de eigenaren en gaat Cesar aan de slag met de hond en de eigenaren van de hond.

Tijdens de trainingsmethode laat The dogwhisperer zien hoe de eigenaren te werk moeten gaan en geeft vervolgens uitleg over wat er op bepaalde momenten gebeurd. Hierdoor leren eigenaren de lichaamstaal van de hond beter kennen en leren waarop gelet moet worden om het ongewenste gedrag te voorkomen. De trainingsmethode bestaat uit het aanpassen van het gedrag van de eigenaren die vervolgens door middel van een combinatie van belonen en bestraffen gaan trainen met de hond. Tevens kunnen er hulpmiddelen gebruikt worden zoals; iets lekkers, de riem en een variant op de halti die door Cesar Millan zelf is ontworpen en op de markt is gebracht. Tijdens de trainingen wordt de stimulus opgezocht en wordt de hond aan deze stimulus blootgesteld. Hierdoor wordt de agressieve reactie uitgelokt en kan de hond leren op een andere manier om te gaan met de stimulus. Dit gaat door middel van het bestraffen van het ongewenste gedrag en het benadrukken en belonen van het gewenste gedrag.

De trainingsmethode die wordt gebruikt door Cesar Millan wordt in Nederland flink bekritiseerd door vele gedragstherapeuten. Deze trainingsmethode is volgens de gedragstherapeuten niet hondvriendelijk, niet van deze tijd en het zou de agressie juist verergeren.

Probleem 1: Welke effecten heeft de trainingmethode op honden die agressie vertonen?

De serie wordt in veel landen uitgezonden en alle handelingen van Cesar worden vertoond. Een aantal van deze handelingen; zoals het gebruik van bepaalde hulpmiddelen (bestraffende halsbanden en de halt), trainen van zeer agressieve honden en het geven van een bestraffende tik in combinatie met het maken van een bepaald geluid hebben een zeer goede begeleiding nodig. Tijdens de uitzending komt er regelmatig in beeld dat de getoonde trainingmethode niet thuis uitprobeerde mag worden zonder de juiste begeleiding. Er zijn echter veel mensen die denken dat zij door het zien van de afleveringen genoeg kennis hebben om de eigen hond op eenzelfde manier te trainen. Het probleem is vervolgens dat het bestraffen en belonen niet op het juiste moment gebeuren, waardoor de honden juist meer agressie gaan vertonen. Timing moet geleerd worden door een deskundige, zoals door bijvoorbeeld een gedragstherapeut of gedragsadviseur. Deze deskundigen komen tijdens consulten dan ook regelmatig honden tegen die agressie vertonen wat ontstaan is doordat de eigenaar de methode van Cesar Millan heeft uitprobeerde. Dit is dan uitprobeerde in een stadium waarin de agressie of ander probleemgedrag nog geen groot probleem is, maar wel vervelend wordt tijdens de omgang met de hond. Uit gesprekken met de eigenaar blijkt dan ook dat het vertonen van agressie is verergerd na het toepassen van deze methode.

Probleem 2: Hoe objectief is TV?

Op TV laat men nooit alles zien, bepaalde belangrijke gebeurtenissen zouden achterwege gelaten kunnen worden. Er kan vervolgens een vertekend beeld ontstaat van de situatie en de omgeving waarin de hond zich bevindt. Essentiële punten in een training worden “ontkend” op deze manier. Een voorbeeld is dat er niet wordt getoond hoe de training verloopt wanneer The dogwisperer er niet bij is en de eigenaar zelf aan de slag gaat. Is de training dan nog net zo effectief dan wanneer Cesar Millan aanwezig is?

Met de aanwezigheid van de heer Millan wordt de thuissituatie anders, omdat de groep wordt uitgebreid en er ineens een andere leider opstaat in de groep. Cesar geeft bij binnenkomst direct een signaal af aan de hond dat hij de leiderschap overneemt in huis. Wanneer Cesar Millan weg gaat uit de groep zal de hond direct proberen de leiderschap over te nemen, omdat de groepssituatie wordt veranderd. Het tonen van dit leiderschap door Millan maakt het mogelijk dat hij kan trainen volgens de wijze zoals bekend is van hem. Tijdens de verdere training zonder Cesar kan er een terugval in het gedrag van de hond plaats kunnen vinden. Op TV. is te zien hoe goed en effectief de trainingmethode is wanneer Cesar de hond traint, er wordt niet vertoond hoe effectief de trainingmethode is zonder deze deskundige. Met name de goede dingen worden getoond aan de kijker. Deze punten geven weer dat wat er op TV te zien is niet geheel objectief is en dus schadelijk kan zijn voor honden die volgens deze methode thuis getraind worden door de eigenaar.

Probleem 3: Het verschil in kennis tussen hondeneigenaren en Cesar Millan.

Weer een ander probleem is dat er gebruik gemaakt wordt van een vrij harde bestraffingsmethode, zoals een tik en het maken van een geluid tijdens het vertonen van ongewenst gedrag door de hond. Deze methode wordt niet aangeraden bij het vertonen van angst-agressie door de hond. Cesar Millan kan door zijn ervaring goed bepalen of er sprake is van angst-agressie en zal hiermee rekening

houden tijdens zijn trainingen. Een eigenaar die de methode op televisie ziet kan nauwelijks bepalen, in ieder geval niet met zekerheid zeggen, of de hond angstagressie of een andere vorm van agressie laat zien. Wanneer de harde methode toch gebruikt wordt bij een hond die angst-agressie laat zien, zal dit zeker de situatie verergeren. Zoals in het hoofdstuk: trainingsmethoden en de effecten hiervan is vermeld, is het wetenschappelijk bewezen dat bestraffen een tegengestelde werking heeft op agressie en met name op angst-agressie.

In Nederland wordt er door erkende gedragstherapeuten en gedragsadviseurs uitsluitend gebruik gemaakt van een positieve benadering waarbij de nadruk gelegd wordt op het belonen van gewenst gedrag. Hiermee wordt namelijk het gewenste doel bereikt: het om kunnen gaan met een hond die agressie vertoont, het voorkomen van een agressieve uitval door de hond en ervoor zorgen dat de hond op een andere manier leert om te gaan met een agressie veroorzakende stimulus waardoor de hond geen agressie meer zal vertonen. De gedragstherapeuten zijn dan ook van mening dat de trainingsmethode van Cesar Millan: *The dogwisperer* aangepast zou moeten worden aan de trainingsmethode die wel van deze tijd is, namelijk de positieve trainingmethode. Daarnaast zou er betere voorlichting moeten zijn vanuit het programma over het uitvoeren van deze methode zonder deskundige hulp. De werkwijze van dit TV icoon wordt daarom door de gedragstherapeuten en gedragsadviseurs getypeerd als "omstreden".

De discussie en informatie in deze paragraaf is met name gebaseerd op de mening en ervaring van Nederlandse erkende gedragstherapeuten die werkzaam zijn met honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden.

4.3 Duurzaamheid volgens de 3P's (profit, people en planet)

Dit rapport bevat informatie die op verschillende partijen betrekking heeft. Door middel van het onderzoek en de literatuurstudie zijn er een aantal conclusies getrokken die beschreven staan in het hoofdstuk: Discussie en conclusie. Duurzaamheid volgens de 3P's geeft de voordelen aan die de discussie en conclusie van het onderzoek in dit rapport hebben op mensen, dieren en de omgeving/milieu. De voordelen van de uitkomsten van dit onderzoek op deze doelgroepen zijn hieronder te vinden.

Profit

Naast dit rapport is er een artikel geschreven waarin de hoofdlijnen van het onderzoek en dit rapport beschreven worden. Dit is gericht op hondeneigenaren. Het artikel moet voor hondeneigenaren de drempel verlagen om hulp in te schakelen wanneer de hond ongewenst gedrag vertoont -in de vorm van het vertonen van agressie gericht op vreemde mensen en andere honden- wat de eigenaar zelf niet meer op weet te lossen. Door middel van de informatie in het artikel zal het probleem en het risico van het hebben van een hond die dit soort agressie vertoont meer bespreekbaar worden en hen aansporen te handelen. Dit zal ervoor zorgen dat er minder extreme gevallen zullen zijn, doordat agressie eerder wordt herkend, het probleem beter wordt erkend en de oplossing bekend is. Het publiekelijke risico zal worden verkleind, omdat eigenaren weten dat het oplossen van het probleem juist belangrijk is en hierdoor eerder in zullen grijpen. Het zal daarnaast het aantal bijtincidenten kunnen verlagen, omdat eigenaren een situatie waarin een bijtincident plaats kan vinden, kan voorkomen. De kennis die hondeneigenaren op doen door middel van dit artikel kan er mede voor zorgen dat mensen elkaar aanspreken op het gedrag van de hond en de kennis op elkaar over

kunnen brengen. Het publiekelijke risico zal kleiner kunnen worden wanneer er meer kennis is bij hondeneigenaren.

People

Agressie bij honden kan overlast veroorzaken bij andere mensen, wanneer de hond dit probleemgedrag ook buitenshuis vertoont. Agressie naar vreemde mensen en andere honden zal buitenshuis het grootste probleem geven, omdat de hond in deze situatie vaak de meeste prikkels zal ontvangen. Mensen die de hond niet kennen zullen schrikken en bang zijn van de hond die agressie vertoont. Het kan zelfs voorkomen dat deze mensen psychische of fysieke schade ondervinden. Dit kan voorkomen worden door het sneller waarnemen van agressie en een goede training te volgen. De overlast zal hierdoor worden verminderd.

Naast het gevaar voor de omgeving kan een agressieve hond in het gezin voor problemen zorgen. Niet alleen het risico om gebeten te worden is een probleem, ook de stress die ontstaat door de spanning in huis kan voor problemen zorgen. De angst voor een agressieve aanval of de frustratie die ontstaat bij een eigenaar wanneer de hond niet luistert of ongewenst gedrag vertoont zorgt voor een negatieve sfeer in het huishouden. Tevens kan deze spanning het probleem verergeren. Wanneer eigenaren weten dat er iets te doen is aan het agressieprobleem bij de hond zal er eerder ingegrepen worden. Wanneer eigenaren weten hoe met dit probleem om te gaan en er zelfs in slagen de agressie te voorkomen zal dit de band tussen eigenaar en hond sterk verbeteren. De spanning in huis zal verdwijnen en een leuker en gezelligere thuissituatie zal ontstaan. Mensen krijgen hierdoor meer plezier in het hebben, verzorgen en liefhebben van de hond. Stress veroorzaakt niet alleen bij dieren welzijnsproblemen, maar ook bij mensen. Door de gemoedelijke thuissituatie zal de stress afnemen en het welzijn van de mens verbeteren.

Planet

Agressie bij honden kan leiden tot een welzijnsprobleem bij deze dieren. Honden die agressie vertonen kunnen angstig zijn of ondervinden andere gevolgen van dit ongewenste gedrag, dit kan chronische stress veroorzaken. Deze vorm van stress kan duiden op welzijnsaantasting. Wanneer de uiting van agressie door de hond aangepakt wordt en uiteindelijk verdwijnt, zal het welzijn van de hond ook verbeteren. Dit kan in meerder opzichten, namelijk:

- De hond is minder angstig en zal weten hoe met angstige situaties om te gaan. De hond zal hierdoor zelfverzekerder worden en minder onderdanig naar anderen toe.
- De band tussen de hond en de eigenaar zal verbeteren wanneer de hond geen agressie meer vertoont. De eigenaar zal minder vaak boos hoeven worden op de hond en zal hierdoor meer van de hond genieten. Deze zal hierdoor meer liefde en aandacht ontvangen wat het welzijn van het dier bevordert.
- De hond wordt socialer, doordat de eigenaar de hond durft bloot te stellen aan vreemde mensen en andere honden. De hond zal zich sneller op zijn/haar gemak voelen bij andere honden en mensen en zal hierdoor meer vriendschappen sluiten met anderen en groepsleden. Dit zal wederom het welzijn van het dier kunnen bevorderen. Het niet meer vertonen van agressie zal de omgang met het dier vergemakkelijken.

Deze punten gelden tevens voor andere honden die in aanraking komen met honden die agressie vertonen wat gericht is op hen. Honden die worden aangevallen door agressieve honden zullen sneller bang zijn en er traumatische ervaringen aan over kunnen houden. Gedragingen beïnvloeden elkaar en kan bij andere dieren dus ook stress veroorzaken wat het welzijn aan kan tasten.

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen

De conclusie is gebaseerd op de uitkomsten van de literatuurstudie en het eigen onderzoek wat is opgenomen in dit rapport. De conclusie zal antwoord geven op de hoofvraag. Na de conclusie zullen er aanbevelingen volgen. De aanbevelingen die in dit rapport gegeven worden zijn geen aanbevelingen zoals die normaliter gegeven worden. Het doel van dit rapport is uiteindelijk het informeren van hondeneigenaren en deze te overtuigen dat agressie bij honden een groot probleem is waar snel bij ingegrepen moet worden. Door middel van een artikel gericht op hondeneigenaren zal de kennis van deze doelgroep worden vergroot, waardoor het probleem: agressie bij honden, kleiner wordt doordat eigenaren sneller hulp in roepen wanneer dit nodig is. Daarom zal er naast een aantal aanbevelingen, ook een artikel met de belangrijkste informatie uit dit rapport vertoond worden na dit hoofdstuk.

5.1 Conclusie

Het antwoord op de hoofdvraag: "Wat is het effect van Nederlandse trainingmethoden op honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden?" kan niet worden gegeven op basis van de uitkomsten van het eigen onderzoek. Het antwoord is alleen te baseren op de informatie uit de literatuurstudie. Deze informatie komt uit buitenlandse literatuur, maar kan worden vergeleken met de Nederlandse methode, omdat deze hetzelfde is als trainingmethoden die in het buitenland worden gebruikt. Het gebruik van hulpmiddelen is niet overal gelijk, waardoor hier nog verder onderzoek naar gedaan moet worden zodat er meer duidelijkheid komt over de effecten ervan. Uit het eigen onderzoek is ook niet gebleken dat bepaalde hulpmiddelen directe gevolgen hebben op het resultaat. Uit literatuur is gebleken het effect van de meest gebruikte trainingmethode in Nederland, de positieve trainingmethode, is dat agressie niet zal verergeren. Volgens de kynologische gedragstherapeuten is er wel een duidelijk positief effect zichtbaar bij het toepassen van de positieve trainingmethode. Het duurt weliswaar lang voordat er resultaat geboekt wordt, maar dan wordt er wel een resultaat geboekt waarbij het welzijn van de hond beter wordt. Er worden namelijk geen signalen van pijn of stress gezien bij de hond tijdens of na de trainingen. De hond leert een keuze te maken tussen het doen van iets wat niet mag waar geen beloning tegenover staat of iets te doen waar wel een beloning tegenover staat. Dit laatste maakt dat de hond voor de mens, maar ook voor zichzelf wil gaan werken. Tevens leert de hond dat met iets op een positieve manier te doen en daar een beloning voor te krijgen hetzelfde bereikt kan worden dan wanneer hij/zij iets doet wat ongewenst is en geen beloning oplevert. Uiteindelijk zorgt de positieve trainingmethode voor een leukere omgang tussen mens en hond.

De antwoorden op de deelvragen zijn hieronder te vinden.

Agressie bij de hond ontstaat doordat de hond in plaats van gewenst gedrag, ongewenst gedrag gaat vertonen. Wanneer dit ongewenste gedrag niet wordt gecorrigeerd door de eigenaar of verkeerd wordt gecorrigeerd zal het ongewenste gedrag overgaan in probleemgedrag. Het is nu lastig om dit gedrag om te keren in gewenst gedrag. Agressie is een voorbeeld van probleemgedrag, net als trekken aan de lijn of verlatingsangst.

De mens en de trainingsmethode zijn factoren die van invloed zijn op honden die agressie vertonen. Doordat de mens het gedrag van de hond niet begrijpt zal het gedrag verkeerd worden geïnterpreteerd. Probleemgedrag, zoals agressie kan hierdoor erger worden. Wanneer er een verkeerde manier van trainen wordt gehanteerd kan dit tevens het ongewenste gedrag verergeren. Hierdoor kan juist agressie ontstaan of kan agressie erger worden.

Agressie kan alleen worden verholpen door de hond op een juiste manier te trainen. Het ongewenste gedrag moet worden omgezet in gewenst gedrag. Hier bestaan drie verschillende trainingsmethoden voor. Een positieve trainingsmethode, een negatieve trainingsmethode en een combinatie van de voorgaande trainingsmethoden. Tijdens de positieve trainingsmethode wordt gewenst gedrag beloond door middel van het gebruik van de clicker, beloningssnoepjes, de halti/gentle leader en communicatieve vaardigheden. De negatieve trainingsmethode houdt in dat ongewenst gedrag wordt bestraft. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de slipketting, fysiek geweld, stroomband of andere bestraffende halsbanden.

Alle drie de trainingsmethoden kunnen gebruikt worden bij alle typen agressie, maar de effecten van deze trainingsmethoden op honden die agressie vertonen zijn zeer verschillend. Een negatieve trainingsmethode leidt tot verergering van de situatie. Honden die agressie vertonen gericht op vreemde mensen en andere honden zullen agressiever worden, wanneer er gebruik gemaakt wordt van een trainingsmethode waarin ongewenst gedrag wordt bestraft en dit wordt ondersteund door negatieve hulpmiddelen; zoals de shock collar, fysiek geweld en de slipketting. Naast het verergeren van de agressie wordt er zichtbaar meer angst en stress vertoond door honden die onderworpen worden aan een negatieve trainingsmethode. Dit is vervolgens de reden voor Nederlandse gedragstherapeuten en gedragsadviseurs om geen gebruik te maken van een negatieve trainingsmethode. Uit eigen onderzoek bleek dat alle ondervraagde therapeuten en adviseurs gebruik maakten van de positieve benaderingsmethode. Het gebruik van hulpmiddelen is divers, er wordt echter vaak gebruik gemaakt van een combinatie van hulpmiddelen. Beloningssnoepjes zijn hierbij veel gebruikt.

Er zijn ook factoren van invloed op het effect van de trainingsmethode die met name in Nederland wordt gebruikt; de positieve trainingsmethode. Er is een significante relatie aangetoond met het gebruik van een combinatie van de beloningssnoepjes, clicker en halti/gentle leader bij het gebrek aan leiderschap, structuur en socialisatie. Daarnaast is er een vermoeden dat er een verband bestaat tussen het eindresultaat en de frequentie van de thuistrainingen, doordat er een trend zichtbaar is tussen deze variabelen. Het geeft echter geen uitsluitsel dat dit daadwerkelijk zo is.

De leeftijd en het geslacht van het dier hebben geen invloed op de oorzaak, agressievorm, gemiddelde trainingsduur die nodig is of het uiteindelijke resultaat dat behaald is. Net als dat de frequentie van de training, de trainingstijd thuis, de agressievorm of de hulpmiddelen geen invloed hebben op het eindresultaat van de training. Verder is er geen relatie gevonden tussen de agressie vorm (het soort agressie) en hulpmiddelen, trainingstijd thuis, frequentie thuistrainingen, gemiddelde trainingsduur en hoe lang een hond al agressief is. Uit de literatuurstudie bleek dat de rasgroep en frequentie trainingstijd/duur wel van invloed zou moeten zijn op agressie en gedrag van de hond. Tevens zijn de effecten van het gebruik van een positief hulpmiddel als de clicker anders dan de gedragsdeskundigen hebben ervaren. Volgens literatuur helpt de clicker niet bij een simpele, snelle training en is het gebruik van beloningssnoepjes effectiever. Wanneer er 1 keer per week getraind wordt heeft een hond langer de tijd nodig om het eindresultaat te halen, wel zijn de leerprestaties beter dan bij honden die 5 keer per week getraind worden.

5.2 Aanbevelingen

Voor dit onderwerp zijn weinig aanbevelingen te geven, omdat er vrij veel bekend is wat betreft agressie bij honden en het effect van de trainingsmethoden. Wel is het aan te raden om meer onderzoek te doen naar de effecten van positieve trainingsmethoden. Hiermee kan vervolgens aangetoond worden dat er echt verschil zit in het eindresultaat dat behaald wordt na gebruik van deze trainingsvorm. Er zou tevens aangetoond kunnen worden wat de verschillen zijn in effecten op welzijnsgebied van de honden tussen de negatieve en positieve methoden. Er is nog te weinig wetenschappelijk aangetoond wat de effecten van positieve trainingsmethoden zijn. Is er daadwerkelijk geen sprake van angst of stress tijdens positieve trainingen of als gevolg van de positieve trainingen? En zijn er andere effecten aan te tonen van de positieve trainingsmethoden op honden die agressie vertonen?

Het uiteindelijke doel van dit rapport is om de kennis van eigenaren over hondengedrag en met name agressie bij honden te vergroten. Vanaf de volgende bladzijde is er een artikel te vinden dat samengesteld is uit informatie uit dit rapport; een uitgebreide samenvatting om hondeneigenaren te informeren en aan te sporen tot handelen.

Artikel

Agressie bij de hond.

Hoe belangrijk is het om hier iets aan te doen?

Nederland telt op dit moment ruim 2 miljoen honden, een flinke groei sinds 1995 waar dit er nog maar 1.4 miljoen waren. Doordat er zoveel honden in Nederland rondlopen worden zij steeds belangrijker in de Nederlandse maatschappij.

Het hebben van hond brengt echter wel verantwoordelijkheden met zich mee. Het is belangrijk om wel wat kennis te hebben over honden wanneer je besluit om er één aan te schaffen. Eten, drinken, uitlaten, vachtverzorging, ziektes; zijn allemaal onderwerpen waar je iets vanaf zou moeten weten als hondeneigenaar, zodat je goed voor je huisdier kunt zorgen. Een ander belangrijk onderwerp is hondengedrag. Wanneer je als hondeneigenaar niet genoeg weet van het gedrag van honden kan er probleemgedrag ontstaan. Probleemgedrag is gedrag wat u als eigenaar niet goed keurt; ongewenst gedrag. Wanneer probleemgedrag niet op tijd wordt herkend en er niet op een juiste manier iets aan wordt gedaan, kan dit probleemgedrag uitgroeien tot agressie bij de hond. Dit zorgt niet alleen voor gevaar voor de hondeneigenaar, maar ook voor de omgeving.

Wat is nu precies het probleem?

Jaarlijks worden er 12.000 bijtincidenten met honden gemeld. Het gaat hier om mensen die gebeten worden door agressieve honden. Van deze 12.000 mensen moeten er jaarlijks 240 behandeld worden in het ziekenhuis en sterft er gemiddeld 1 persoon per jaar aan een dergelijk bijtincident. Het aantal bijtincidenten door honden bij honden zijn hier dan nog niet eens bij opgeteld. Daarnaast wordt niet ieder bijtincident gemeld en is het aantal honden die agressief zijn hier niet bekend. Een bijtincident kan een bijtwond veroorzaken, maar ook ernstigere schade, zoals het verlies van ledematen. Wanneer de verwondingen dusdanig ernstig zijn kan dit zelfs leiden tot de dood. Het probleem is dan waarschijnlijk ook groter dan wordt vermoed. Hondentrainers en honden gedragstherapeuten hebben hun handen in ieder geval vol aan het aantal honden die agressief zijn en dit uiten gericht op mensen en andere honden. Agressieve honden zijn een gevaar voor hun omgeving en elk soort schade die een agressieve hond veroorzaakt, wordt aangerekend aan de eigenaar van de hond.

Wat is agressie bij de hond en hoe ontstaat dit?

Gedrag bij de hond ontstaat wanneer er interactie is tussen het dier en zijn omgeving. Het gedrag wordt dus bepaald door intern milieu (genen, karakter) en extern milieu (omgevingsfactoren). Het gedrag dat wordt geuit kan gewenst of ongewenst zijn. Agressie is een voorbeeld van ongewenst gedrag, het is niet normaal! Agressie is een gewelddadige reactie op iets met als doel: aanvallen. Agressie ontstaat doordat de hond een bepaald gevoel krijgt bij iets en een oplossing zoekt om iets met dat gevoel te doen. Dit gevoel is een reactie op een bepaalde prikkel van buitenaf, de zogenoemde stimulus. De stimulus zorgt ervoor dat de hond een bepaald gevoel krijgt. Dit is vaak in de vorm van angst of dominantie wat zich uit in agressie.

Er is geen specifieke oorzaak te noemen van agressie geuit door de hond gericht op mensen en andere honden. Wel worden er bepaalde oorzaken veel gezien, namelijk: geen of slechte socialisatie,

traumatische ervaringen, aangeleerd gedrag, angst, territorium gerichte uitingen, foutieve fokselectie/erfelijkheid en hormonen.

Hoe wordt agressie bij de hond veroorzaakt?

De oorzaken van agressie die genoemd zijn, worden grotendeels beïnvloed door de mens. Hondeneigenaren die niet voldoende weten van agressie en probleemgedrag niet op tijd herkennen en erkennen, creëren als het waren onbewuste een agressieve hond. Slechte socialisatie wordt veroorzaakt, doordat de hond als pup zijnde niet goed is opgevoed en te weinig in aanraking is geweest met mensen en andere honden. In het eerste levensjaar leert de hond het meest. Wanneer er een goede basis wordt gelegd zal dit op latere leeftijd voor minder probleemgedrag zorgen, dit is aangetoond door wetenschappelijk onderzoek. Daarom is een puppycursus bij een goede hondentrainer zo ontzettend belangrijk. Aangeleerd gedrag wordt veroorzaakt doordat er verkeerd gehandeld wordt door de eigenaar, omdat deze niet beter weet. Aangeleerd gedrag kan ontstaan door een succeservaring bij de hond. De eigenaar belooft bijvoorbeeld (onbewust) ongewenst gedrag. Ook komt het vaak voor dat eigenaren de lichaamstaal van de hond verkeerd interpreteren. De reactie van de eigenaar kan hierdoor ook weer zorgen voor een succeservaring. Een succeservaring houdt in dat de hond zijn doel bereikt door zijn uitingen, in dit geval agressie. Wanneer een hond agressie vertoont is men geneigd om terug te deinzen, hierdoor bereikt de hond zijn doel en heeft geleerd dat het uiten van agressie ervoor zorgt dat hij zijn doel bereikt. Territorium gerichte uitingen worden vaak veroorzaakt doordat de eigenaar niet laat zien wie de leider van de groep is. De hond zal de strijd aan gaan, omdat zijn plek en de plek van de andere groepsleden niet duidelijk is. De hond wilt ervoor zorgen dat er wel een duidelijke leider komt en dat de groepsleden tevens een duidelijke plek krijgen in de groep. Foutieve fokselectie/erfelijkheid wordt ook veroorzaakt door de mens. Sommige fokkers fokken op een verkeerde manier, bijvoorbeeld door te fokken met honden die een zeer hoog temperament hebben en al eens eerder agressief zijn geweest. Dit kan worden doorgegeven aan de nakomelingen. Hierdoor ontstaan er honden die zeer gevoelig zijn en dit uiten in agressie.

Door de verschillende oorzaken zijn er verschillende typen agressie te onderscheiden. Deze typen agressie zijn te herkennen doordat er bepaalde dingen te herkennen zijn aan de hond. Lichaamstaal, de manier van blaffen of grommen, de situatie waarin agressie geuit wordt, het doel van agressie, het temperament van het dier, etc. bepalen samen van wat voor type agressie er sprake is. Om te kunnen bepalen welk type agressie een hond vertoont is er een beoordeling van het gedrag nodig. Het beoordelen van het gedrag moet gebeuren door iemand die veel kennis heeft over hondengedrag, namelijk een erkend Kynologisch gedragstherapeut of erkend Kynologisch gedragsadviseur.

Hoe is agressie bij de hond te voorkomen?

Agressie wordt vaak niet eens herkend. Het erkennen van agressie bij de hond is een nog veel groter probleem. Hondeneigenaren doen agressie vaak af als een incident en denken dat het wel over gaat. Dit zal het probleem juist erger maken. Agressie komt voort uit probleemgedrag dat niet of verkeerd wordt gecorrigeerd door de eigenaar, omdat deze het gedrag van de hond niet snapt. Lichaamstaal en andere uitingen worden verkeerd geïnterpreteerd, omdat kennis bij hondeneigenaren ontbreekt. Deze kennis kan worden ontwikkeld, wanneer een hondeneigenaar op cursus gaat met de hond of met de hond als pup. Niet alleen de hond zal hier dingen leren, de eigenaar zal hondengedrag beter leren snappen en weten waar hij op moet letten en hoe er met dit gedrag omgegaan moet worden.

Wanneer een hondeneigenaar dit al in een vroeg stadium leert, kan deze op tijd ingrijpen. Probleemgedrag zal zich minder snel ontwikkelen, waardoor agressie voorkomen kan worden.

In het eerste levensjaar van de hond leert deze het meest. Een goede opvoeding en consequent bepaalde regels aanhouden zorgt ervoor dat er een goede basis gelegd wordt. Het beste kan dit door als hondeneigenaar samen met de hond op puppycursus te gaan. Een goede en erkende hondentrainer weet precies wat voor basis er gelegd moet worden en op welke manier een hondeneigenaar moet omgaan met ongewenst gedrag. Een pup gaat namelijk van alles uitproberen om de grenzen van zijn/haar baasje op te zoeken, wat zich vaak uit in ongewenst gedrag. Daarnaast is het belangrijk dat de pup regelmatig in contact komt met andere honden en mensen, zodat deze leert hiermee om te gaan. Ook dit kan goed tijdens de puppycursus. Verder is er in wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat het volgen van een dergelijke cursus ervoor kan zorgen dat de hond op latere leeftijd minder probleemgedrag en agressie zal vertonen.

Wanneer er toch probleemgedrag wordt vertoont door de hond is het belangrijk om dit op een goede manier te corrigeren. Er moet direct op een goede manier op gereageerd worden om het verergeren van het probleemgedrag te veroorzaken, want verergeren van het probleem uit zich vaak in agressie. Op het moment dat er toch agressie vertoont wordt door de hond moet hier direct op een juiste manier op gereageerd worden.

Wat is een goede manier van omgaan met probleemgedrag of zelfs agressie bij de hond?

Hondengedrag wordt altijd ergens door veroorzaakt, het is dan ook belangrijk om naast het gedrag tevens de oorzaak aan te pakken. Gedrag kan alleen veranderen door dit te trainen. Trainen kan op verschillende manieren; namelijk op een positieve manier, een negatieve manier of een combinatie van positief en negatief. Onder een positieve trainingmethode wordt verstaan dat er geen sprake is van bestraffen, maar dat goed gedrag wordt beloond en ongewenst gedrag genegeerd. Er wordt dan vaak gebruik gemaakt van beloningssnoepjes, de clicker en de halt (een diervriendelijke hoofdband). Negatieve trainingmethoden bestaan vrijwel alleen uit het bestraffen van ongewenst gedrag. Dit gaat vaak door middel van het gebruik van bestraffende hulpmiddelen (shock collar, anti-blaftanden, etc.). Een training door een combinatie van positieve en negatieve manier bestaat uit bestraffen van ongewenst gedrag en het belonen van gewenst gedrag. Het effect van deze verschillende manieren is echter erg uiteenlopend. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat negatieve trainingmethoden het probleem vaak verergeren. Er wordt meer agressie vertoont en verder is er meer stress en angst zichtbaar bij honden die gestraft worden. Het welzijn van de hond kan hierdoor verminderen. Het effect van positieve trainingmethoden is dat het wel langer duurt voordat er verandering in gedrag zichtbaar is, maar dat het gedrag wel zo veranderd dat de hond minder of geen ongewenst gedrag meer vertoont. Daarnaast wil de hond graag voor de eigenaar werken, omdat dit beloond wordt. Tevens is het voor de eigenaar een leuke manier van omgaan met de hond. De hond en eigenaar hebben zichtbaar meer plezier tijdens de training. In Nederland wordt er dan ook het meest gebruik gemaakt van positieve trainingmethoden bij honden die agressie vertonen. Dit is zichtbaar effectiever en beter voor het welzijn van de hond.

Het trainen van een hond met agressie kun je niet zomaar doen. Hulp van buitenaf is hierbij vaak een vereiste. Deze hulp kan komen van erkende Kynologische gedragstherapeuten of gedragsdeskundigen. Deze mensen hebben geleerd om gedrag te herkennen en hiermee om te gaan. De trainingmethode die geschikt is voor een bepaald type agressie wordt de eigenaar aangeleerd,

zodat deze zelfstandig aan de slag kan. Wanneer er geen hulp wordt ingeschakeld en een hondeneigenaar op eigen gelegenheid aan de slag gaat met het trainen van een hond die agressie vertoont, kan dit juist een tegengestelde werking hebben. Timing is bijvoorbeeld heel erg belangrijk tijdens de training. Timing moet je leren en kun je niet zo toepassen. Wanneer er op een verkeerd moment beloond wordt zal dit verwarring bij de hond opleveren en kan deze een succeservaring beleven. Deze succeservaring kan er weer voor zorgen dat de agressie erger wordt. Daarnaast is het gebruik van hulpmiddelen tijdens de training, zoals een clicker en/of beloningsnoepjes best lastig. Hier komt de timing ook weer bij kijken. Als laatst is consequent handelen heel erg belangrijk. Wanneer je als eigenaar minder consequent gaat handelen, zal de hond hier gebruik van maken en zal het probleemgedrag of de agressie weer terugkomen.

Het belang van een goede training en dus het juist handelen bij een hond die agressie vertoont is dat het probleem minder wordt of zelfs verdwijnt. Hierdoor wordt het risico op bijtincidenten voor de omgeving van de hond kleiner. Hulp van een deskundige is hierbij uiterst belangrijk. Het voorkomen van agressie of het oplossen van agressie zal het risico voor de omgeving van de hond veel kleiner maken. Een bijtincident kan worden voorkomen. Niets is zo vervelend als niet meer rustig kunnen wandelen met de hond, niet meer op visite kunnen met de hond of geen visite meer kunnen ontvangen, omdat de hond agressief zal reageren. Het voorkomen van een hond die agressie vertoont of het oplossen van agressie bij de hond zal voor meer rust zorgen bij de eigenaar en zal tevens het gevaar thuis verminderen. Ook de sfeer in huis zal beter zijn zonder een hond met agressie, omdat er minder irritatie is bij de eigenaar.

Wanneer een hondeneigenaar meer kennis zou hebben over hondengedrag zou deze agressie sneller herkennen en weten hoe hiermee om te gaan. Dit zal ervoor zorgen dat het probleem niet groter wordt en dat de risico's die agressie met zich meebrengen veel lager worden. Een ander belangrijk voordeel is dat een hond die geen agressie vertoont een beter welzijn heeft dan een hond die wel agressie vertoont.

Het hebben van een hond moet leuk en zonder zorgen zijn! Mens en hond moeten het naar hun zin hebben met elkaar!

Bron: Boom, S., Het effect van Nederlandse trainingmethoden op honden die agressie vertonen; Individuele verdieping, 2011

Verklarende woordenlijst

1 Socialisatie

Bewust of onbewust de waarden en normen aanleren.

2 Dominantie agressie

Agressie gericht op mensen ter verdediging van de eigenaar.

3 Antropomorfe

Mensen die dieren vermenselijken.

4 Conditionering

Gedrag aanleren door er een gewoonte van te maken. Dit kan door middel van het bestraffen van ongewenst gedrag en/of belonen van gewenst gedrag.

5 Stimulus

Prikkel, aansporing

6 Vocalisatie

Uiting in geluid

7 Halti

Een hoofdtuigje voor de hond, die de halsband vervangt. Hiermee is sneller controle uit te oefenen op de hond.

8 Alpha

Dit is een onafhankelijke vereniging, waarbij kynologische gedragstherapeuten aangesloten zijn, omdat dit beroep niet beschermd is. Dit betekent dat iedereen zich gedragstherapeut kan noemen, maar hier geen opleiding voor heeft gehad. Alpha geeft gediplomeerde gedragstherapeuten erkenning, echter moeten zij zich wel aan bepaalde codes houden om erkend te blijven. Hondeneigenaren weten door middel van deze site wie er een gediplomeerde therapeut is.

9 Pinch collar

Een halsband met uitsteeksels aan de binnenkant van de riem, die in de hals van de hond prikken wanneer de halsband wordt aangetrokken of bij correcties door de eigenaar.

10 Quitting signal

Een apparaat dat reageert op een halsband die de hond omheeft door middel van het uitzenden van zeer irritante geluidsgolven die alleen hoorbaar zijn voor de hond. Dit zou de hond moeten afschrikken wanneer deze buiten het afgezette terrein (door het apparaat) wil treden.

11 Electric collar

Een halsband dat reageert op het blaffen en grommen van de hond door middel van het uitzenden van elektrische schokken. Dit begint op een laag niveau wat op kan klimmen naar hogere niveaus wanneer de hond niet reageert op een eerdere sterkte van de schok.

12. Conflictgedrag

Conflictgedrag ontstaat als er gelijktijdig verschillende gedragselementen worden geactiveerd, in dit geval, bijvoorbeeld: bestraffen van territoriaal gedrag. De hond mag niet meer blaffen terwijl deze het territorium aan het verdedigen is. Dit kan zich op verschillende manieren uiten. Wanneer conflictgedrag aanhoudt kan dit voor stress zorgen.

13 Tong flicking

Een beweging van de tong, vaak gezien bij pijn. De hond steekt de tong in snelle bewegingen naar buiten en maakt een smakkend geluid.

Literatuurlijst

Artikelen

- Blackwell, E.J., Twells, C., Seawright, A., Casey, R.A., 2008. The relationship between training methods and the occurrence of behavior problems, as reported by owners in a population of domestic dogs. *Journal of veterinary behavior* 3, pg. 207-217
- Eskeland, G.E., Tillung, R.H., Bakken, M., 2007. The importance of consistency in the training of dogs. The effect of punishment, rewards, rule structures and attitude on obedience and problem behaviors in dogs. [Journal of Veterinary Behavior](#) 2, pg. 99
- Ingram, A., Jones, P., Heath, S.E., 2010. Study into the effects of attendance at formal training on the presentation of aggression-related behavior problems in dogs in a referred population. [Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research](#) 5, pg. 30-31
- Meyer, I., Ladewig, J., 2007. The relationship between number of training sessions per week and learning in dogs. *Elsevier Applied Animal Behaviour Science* 111, pg. 311-320
- O'Farrel, V., 1997. Owner attitudes and dog behavior problems. *Elsevier Applied animal behavior animals* 52, pg. 205-213.
- Sacks, J.J., Kresnow, M., Houston, B., 1996. Dog bites: how big a problem? *Injury Prevention* 2, 52-54
- Schalke, E., Ott, S., Salgirli, Y., Bo'hm, I., Hackbart, H., 2008. Comparison of stress and learning effects of three different training methods: electric training collar, pinch collar and quitting signal. In *Journal of Veterinary Behavior*, Vol 5, No 1, January/February 2010, pg. 43-44
- Schilder, M.B.H., van der Borg, J.A.M., 2004. Training dogs with help of the shock collar short and long term behavioural effects. *Applied Animal Behaviour Science* 85, pg. 319-334
- Smith, S.M., Davis, E.S., 2007. Clicker increases resistance to extinction but does not decrease training time of a simple operant task in domestic dog (*Canis familiaris*). *Elsevier Applied Animal Behavior Science* 110, pg. 318-329.
- Stefanini, C., Normando, S., 2009. Inquiry on behavior problems in dogs. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 4, pg. 106-107
- Tami, G., Gallagher, A., 2009. Description of the behaviour of domestic dog (*Canis familiaris*) by experienced and inexperienced people. *Applied Animal Behavior Science* 120, pg. 159-169
- Thompson, K.F., McBride, E.A., Redhead, E., 2010. Training engagement and the development of behavior problems in the dog. A longitudinal study: januari. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 5, pg. 57
- Yin, S., Fernandez, E.J., Pagan, S., Richardson, S.L., Snyder, G., 2007. Efficacy of a remote-controlled, positive-reinforcement, dog-training system for modifying problem behaviors exhibited when people arrive at the door. *Applied Animal Behaviour Science* 113, pg. 123-138

Boeken

- Landsberg, G., Hunthausen, W., Ackermann, L. *Handbook of Behavior Problems of the dog and cat*. Elsevier Limited, Philadelphia, 1997. ISBN: 9780702027109
- Hoofdstuk 1, Cases 1, Cases 2 In: Riedstra, B., Visser, K., Stassen, E., Ekkel, E.D., Kranendonk, G., de Greef, K., (Eds.) *Dierenwelzijnswijzer*. Cahier, Wageningen en Leeuwarden, 2006

Internet

- Cesar Millan information page (www.cesarsway.com/articles). Toegang 28 september 2010

Bijlage I: Vragenlijst 1

Weesp, 16-02-2011

Geachte heer/mevrouw,

Graag stel ik mij nogmaals aan u voor. Ik ben Stéphanie Boom, student aan de christelijke Agrarische Hogeschool te Dronten. Hier volg ik de opleiding dier- en gezondheidszorg, waarvoor ik inmiddels ben begonnen aan mijn afstudeeropdracht. Voor mijn individuele verdieping (soort scriptie) ben ik bezig met een onderzoek naar de effecten van de verschillende trainingsmethoden die gebruikt worden bij honden die agressie vertonen richting vreemde mensen en andere honden in Nederland. Met dit onderzoek, ondersteund door wetenschappelijke literatuur, zal er een rapport ontstaan dat gericht zal zijn op hondeneigenaren. Het doel van dit rapport is het informeren van, en advies geven aan hondeneigenaren die een hond hebben die agressie vertoont richting andere honden en vreemde mensen. Hondeneigenaren zullen door het hebben van meer informatie een gedragstherapeut inschakelen, omdat zij gedragingen zullen herkennen en de drempel lager wordt om hulp in te roepen.

De vragenlijst die u vanaf de volgende bladzijde kunt vinden, bevat een aantal open vragen die gericht zijn om een algemene indruk te krijgen van de manier van trainen en de effecten hiervan. Met uw antwoorden kan ik dit onderzoek afronden en het rapport opstellen.

Graag vraag ik u om 10 minuten van uw tijd te gebruiken om deze vragenlijst zo objectief en uitgebreid mogelijk in te vullen. Hier staat tegenover dat u inzage krijgt in het door mij opgestelde rapport dat vormgegeven zal worden aan het eind van mijn afstudeerperiode (eind juni).

Bij voorbaat dank!

Met vriendelijke groet,
Stéphanie Boom

Algemene vragenlijst gedragstherapeuten

1. *Is er een specifieke oorzaak te noemen voor het ontstaan van agressie gericht op vreemde honden en mensen door honden? Zo ja, welke is dit dan?*
2. *Wat voor trainingsmethode gebruikt u tijdens het trainen van honden die agressie vertonen tegenover vreemde mensen en/of andere honden? (belonen, straffen, positief, negatief, etc.)*
3. *Welke hulpmiddelen worden hierbij gebruikt? (voorbeelden: clicker, beloningssnoepjes, etc)*
4. *Kent u andere trainingsmethoden? Zo ja, welke?*
5. *Waarom gebruikt u deze andere trainingsmethode niet?*
6. *Is de trainingsmethode die u gebruikt een methode die hondeneigenaren gemakkelijk zelf kunnen uitvoeren, buiten de trainingssessie om?*
7. *Merkt u dat er bepaalde hondenrassen meer agressie vertonen dan andere hondenrassen? Zo ja, welke hondenrassen zijn dit dan?*
8. *Zijn er andere opmerkelijke punten bij u bekend die van invloed zijn op het vertonen van agressie bij honden? (veel mannelijke dieren, bepaalde leeftijdscategorie, etc.)*
9. *Zijn hondeneigenaren die uw hulp hebben ingeroepen genoeg gemotiveerd om de training met succes af te ronden? Waar merkt u dit aan?*
10. *Zijn deze hondeneigenaren ook genoeg gemotiveerd om buiten de trainingssessies de hond door te trainen? Waar merkt u dit aan?*

11. Hoe lang duurt een gemiddelde trainingssessie bij een hond die agressie vertoont tegenover mensen of andere honden, voordat er resultaat wordt geboekt

12. Ziet u honden wel eens terug nadat de trainingssessies met succes zijn beëindigd met een terugval?

13. Hoe vaak komt dit dan voor?

14. Wat is hier vaak de oorzaak van?

15. Wat zijn de voor- en nadelen van de trainingsmethode die u gebruikt ten opzichte van anderen?

16. Wat zijn de voordelen van deze trainingsmethode voor de hond?

Voorbeelden: verbeterde welzijn van de hond, de hond is op sociaal gebied sterker, etc.

17. Wat zijn de voordelen van deze trainingsmethode voor de mens/eigenaar?

Voorbeelden: betere omgang met de hond, meer rust in huis, gemakkelijker de hond ergens mee naar toe nemen, etc.

18. Wat zijn de nadelen van deze trainingsmethode voor de hond?

Voorbeelden: Het werkt maar tijdelijk, zonder intensieve training thuis zal de hond meer agressie vertonen, etc.

19. Wat zijn de nadelen van deze trainingsmethode voor de mens/eigenaar?

Voorbeelden: Het kost de eigenaar erg veel tijd door thuis en op training de hond te trainen, de trainingsmethode is te lastig om door de eigenaar thuis uit te blijven voeren, etc.

Bijlage II: Vragenlijst 2

Weesp, 16-02-2011

Geachte heer/mevrouw,

Voor mijn onderzoek naar de effecten van de verschillende trainingsmethoden bij honden die agressie vertonen naar vreemde mensen en andere honden, heb ik de volgende vragenlijst opgesteld.

Vanaf de volgende bladzijde vindt u deze vragenlijst die gericht is op een hond die u in behandeling heeft. Ik vraag u om voor tenminste één cases deze vragenlijst in te vullen. Als u kans ziet dit voor meerdere honden in te vullen, zou ik dit zeer op prijs stellen! Hier staat tegenover dat u inzage krijgt in het door mij opgestelde rapport dat vormgegeven zal worden aan het eind van mijn afstudeerperiode (eind juni).

De gegevens zullen uiteraard vertrouwelijk worden behandeld en uitsluitend voor dit onderzoek worden gebruikt, waarnaar deze zullen worden vernietigd.

Bij voorbaat dank!

Met vriendelijke groet,
Stéphanie Boom

Vragenlijst per cases

Gegevens van het dier

1. Wat is het geslacht van het dier?

- Reu ongecastreerd
- Reu gecastreerd
- Teef ongecastreerd
- Teef gecastreerd

2. Wat is de leeftijd van het dier?

- 0 tot 1 jaar
- 1 tot 3 jaar
- 3 tot 6 jaar
- 6 tot 9 jaar
- >9 jaar

3. In welk van de onderstaande rasgroepen (zoals de rasgroepen zijn ingedeeld door de Raad van beheer op Kynologisch gebied) valt de hond?

- Herdershonden en veedrijvers
- Pinchers, Molossers en Zwitserse Sennenhonden
- Terriers
- Dashonden
- Spitsen en Oertypes
- Lopende honden, Zweethonden en verwante rassen
- Staande honden
- Retrievers, Spaniels en Waterhonden
- Gezelschapshonden (chihuahua, markies, mopshond, etc.)
- Windhonden

Aanleiding voor het volgen van de training

4. Welke vorm van agressie vertoont de hond?

- Agressie tegenover vreemde mensen
- Agressie tegenover andere honden
- Agressie tegenover vreemde mensen en andere honden

5. Wat is de oorzaak van het ontstaan en vertonen van de vorm van agressie bij deze hond?

- Mishandeling in eerdere levensjaren
- Verkeerde/negatieve omgang met de hond door de (vorige) eigenaar
- Gebrek aan structuur in de thuissituatie
- Gebrek aan het vertonen van leiderschap door de eigenaar en andere gezinsleden
- De hond is snel opgewonden en uit dit door agressie te vertonen
- Onbekend
- Anders, namelijk:.....

6. Hoe lang vertoonde de hond deze vorm van agressie al voordat de training is gestart?

- Een half jaar
- Een jaar
- Twee jaar
- Langer dan twee jaar

7. Heeft de eigenaar al eerder hulp ingeroepen bij dit probleem?

- Ja
- Nee

Informatie over de trainingssessies

8. Op wat voor manier wordt er invulling gegeven aan de training bij deze hond?

- Beloningsmethode
- Bestraffingsmethode
- Een combinatie van belonen en bestraffen

9. Welke hulpmiddelen worden er gebruikt tijdens de training van deze hond?

- Clicker
- Hondenfluitje
- Beloningssnoepjes
- Shock collar
- Slipketting
- Halti/gentle leader
- Geluiden
- Communicatieve vaardigheden
- Aanrakingen
- Een combinatie van de punten:.....
- Anders, namelijk:.....

10. Wat is de gemiddelde duur van de totale training in uren, voordat er resultaat geboekt wordt?

- 10 uur
- 10-20 uur
- 20-30 uur
- Langer dan 30 uur

11. Is de hond aan het eind van de training geheel vrij van het vertonen van agressie?

- Ja, tijdens training en thuis
- Ja, maar alleen tijdens de training
- Ja, maar alleen thuis
- Wel thuis, maar niet tijdens wandelingen, etc.
- Nee, de hond vertoont dit nog sporadisch maar het is acceptabel. Gerichte training thuis zal dit verhelpen
- Nee geheel niet

Resultaatgerichte vragen

12. Hoe vaak traint de eigenaar nog thuis met de hond na het afronden van de training?

- Niet, training is niet meer nodig
- Één tot twee keer per week
- Drie tot zes keer per week
- Iedere dag

13. Hoe lang wordt er per keer getraind met de hond door de eigenaar buiten de officiële trainingstijd om?

- Niet, want training was niet meer nodig
- 15 tot 30 minuten per keer
- 30 tot 60 minuten per keer
- Een uur tot anderhalf uur per keer
- Langer dan anderhalf uur per keer

14. Is er verandering te zien in het gedrag van de hond?

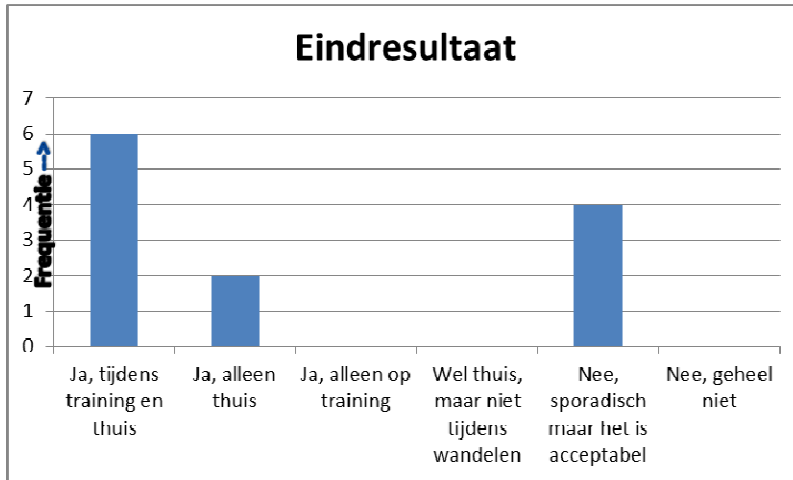
- Ja, op een positieve manier
- Ja, op een negatieve manier
- Nee, geen verandering

15. Vertoont de hond een maand nadat de training is afgerond nog of weer agressie?

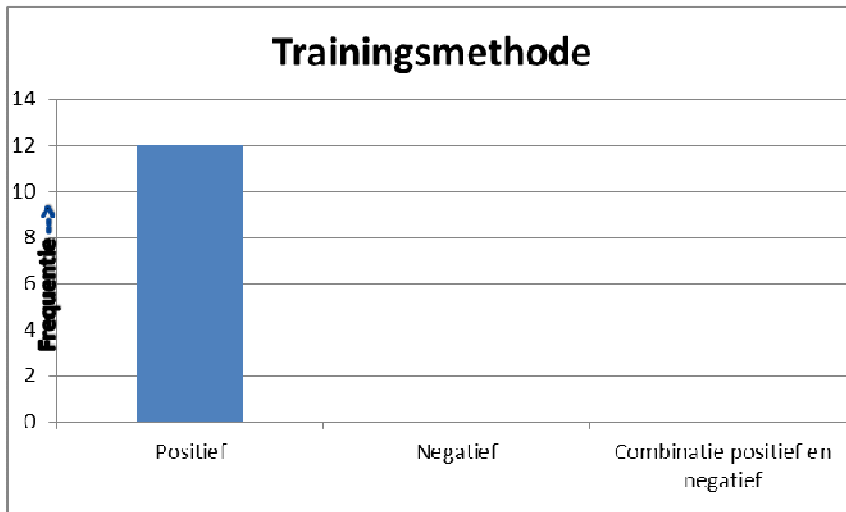
- Ja
- Nee

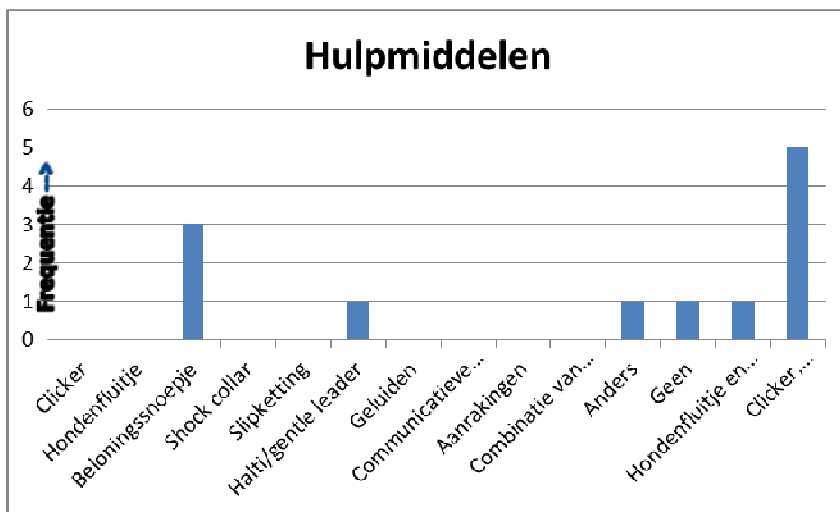
Bijlage III: Beschrijvende statistiek

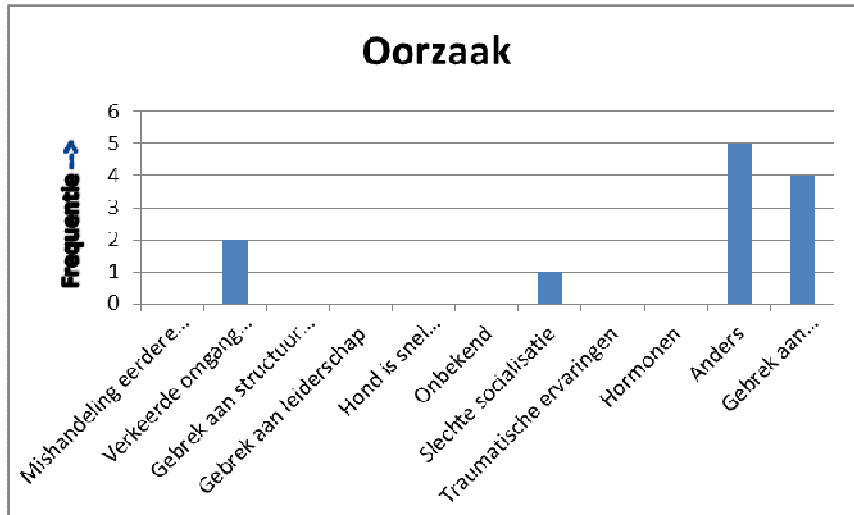
Figuur 6: Histogram frequentie verschillende eindresultaten

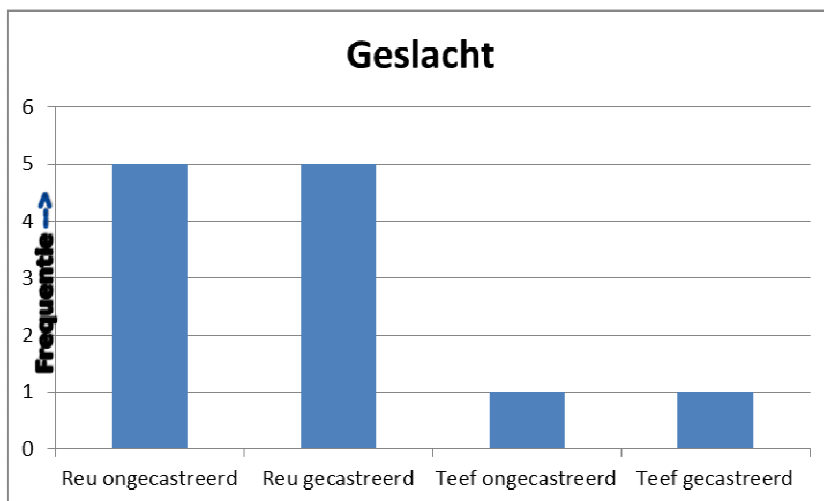
Figuur 7: Histogram frequentie van welke trainingsmethode er gebruik gemaakt is

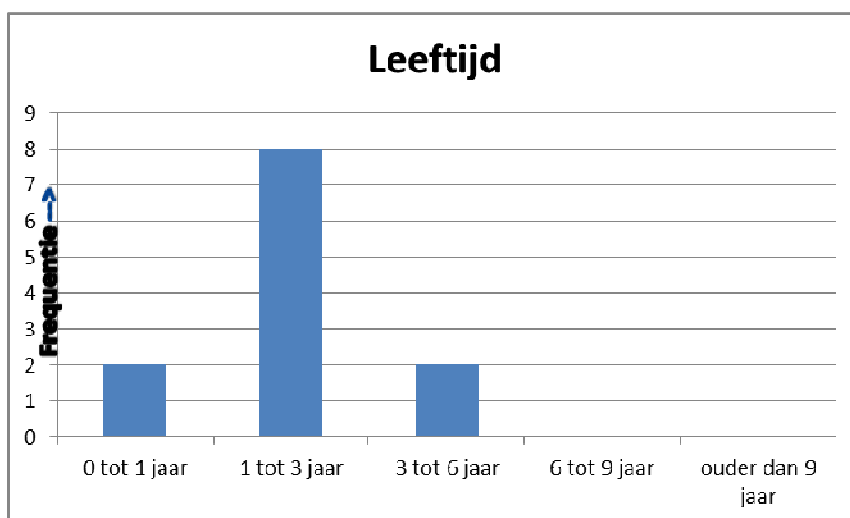
Figuur 8: Histogram frequentie gebruikte hulpmiddelen tijdens de trainingsmethoden

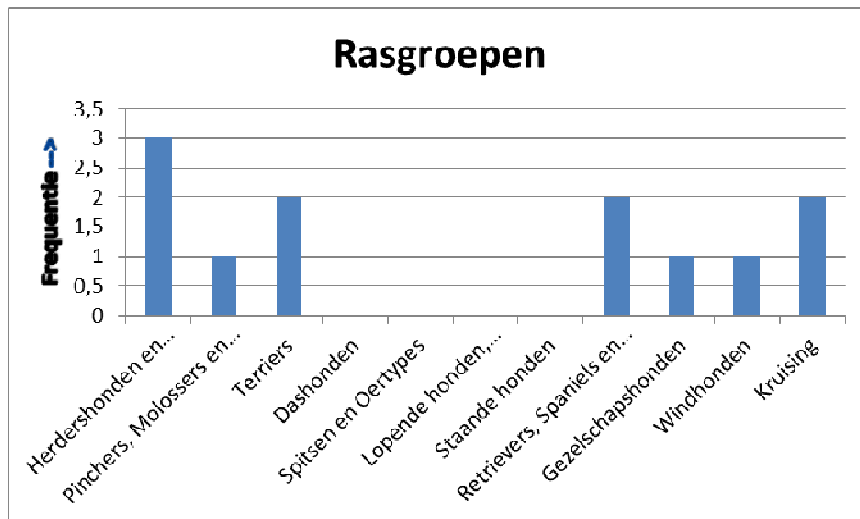
Figuur 9: Histogram frequentie van de oorzaken van agressie

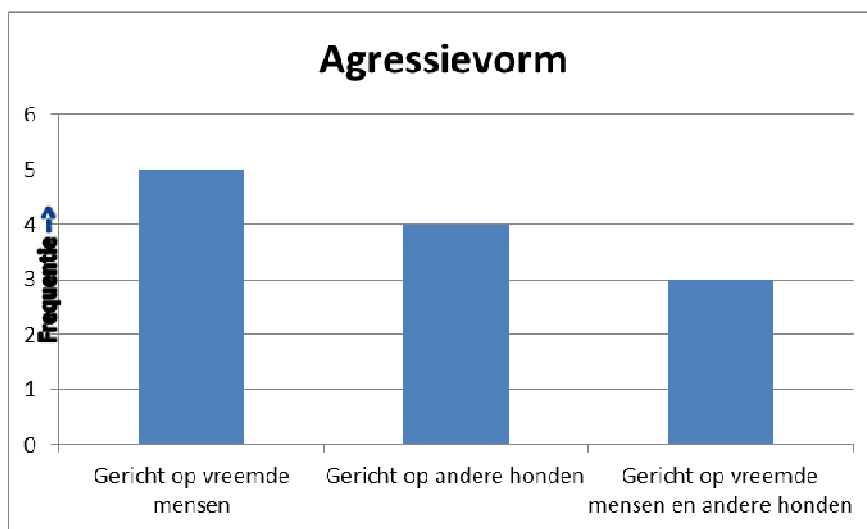
Figuur 10: Histogram frequentie van het geslacht van de getrainde honden

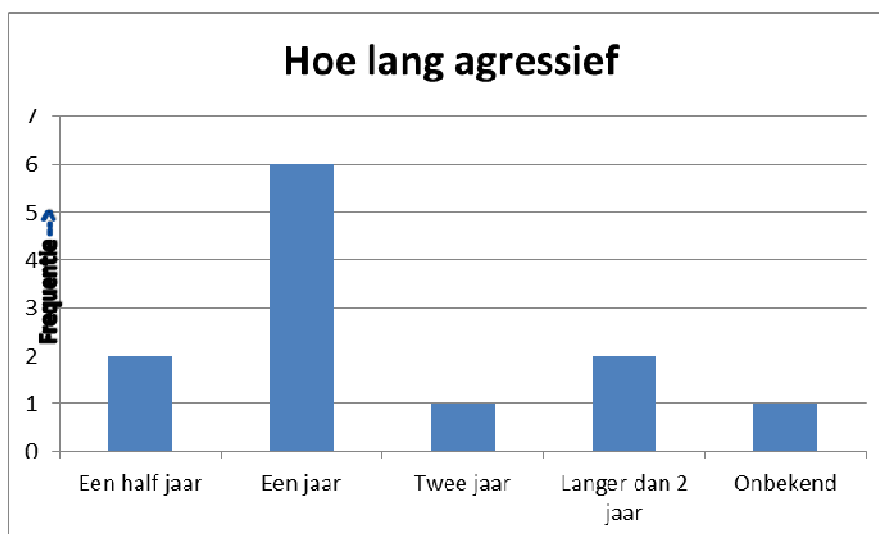
Figuur 11: Histogram frequentie van de leeftijd van de getrainde honden

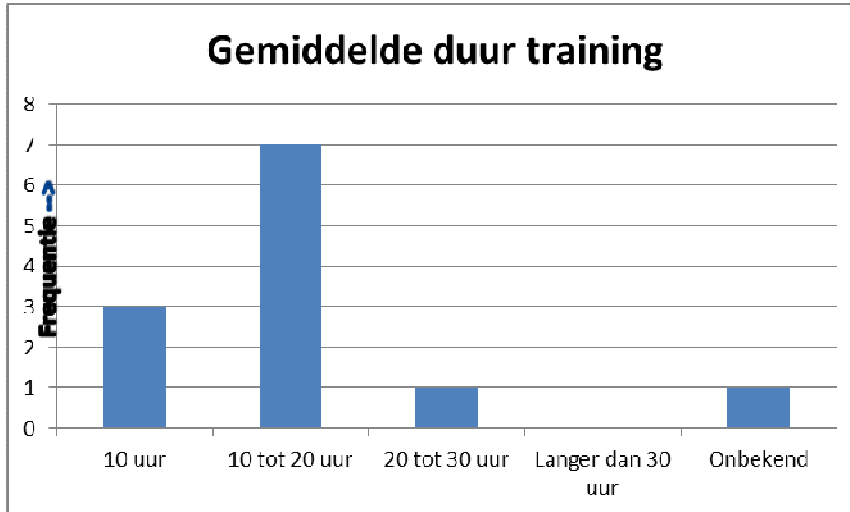
Figuur 12: Histogram frequentie van de rasgroep van de getrainde honden

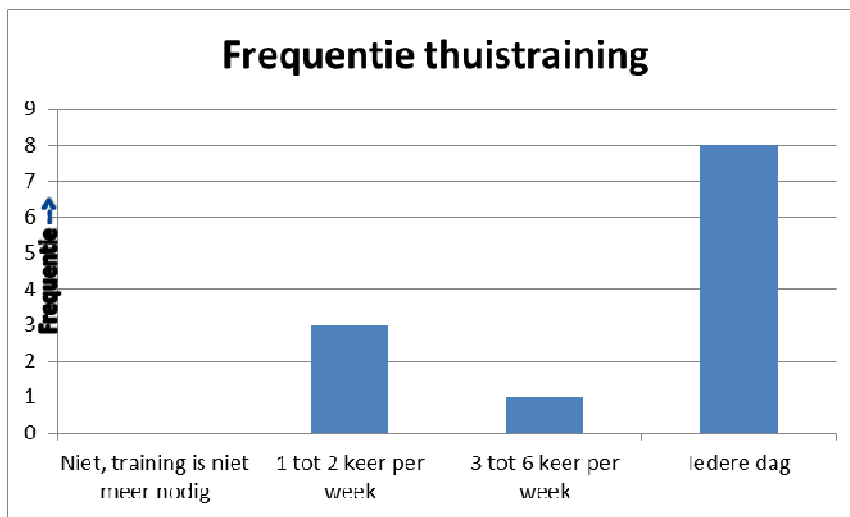
Figuur 13: Histogram frequentie van de agressievorm van de getrainde honden

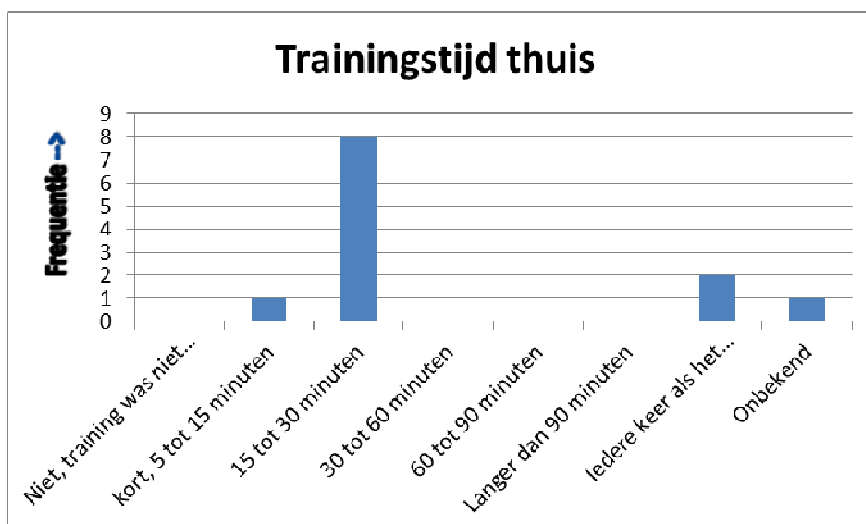
Figuur 14: Histogram frequentie van hoe lang de getrainde honden al agressief zijn

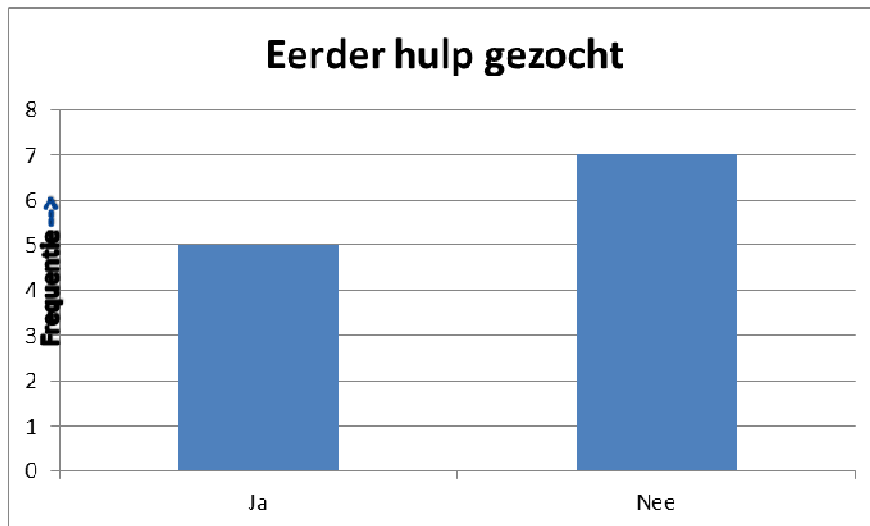
Figuur 15: Histogram frequentie van de gemiddelde trainingsduur

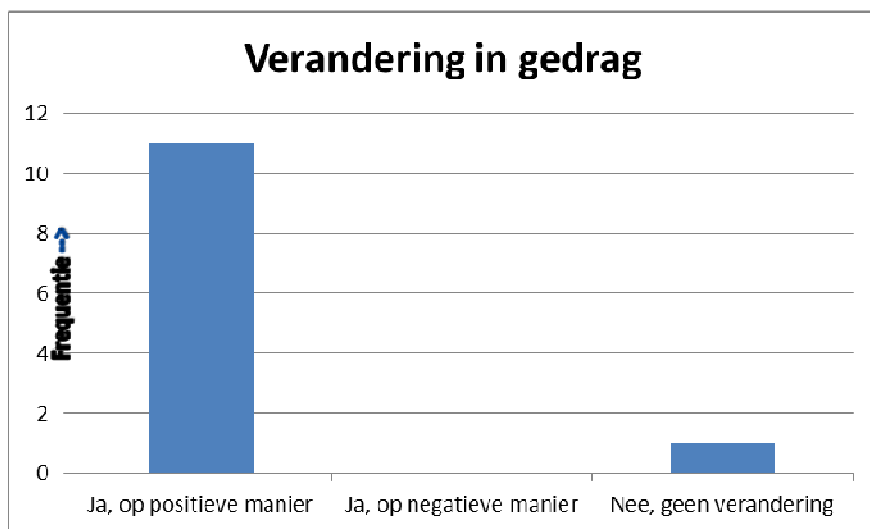
Figuur 16: Histogram frequentie thuis trainingen

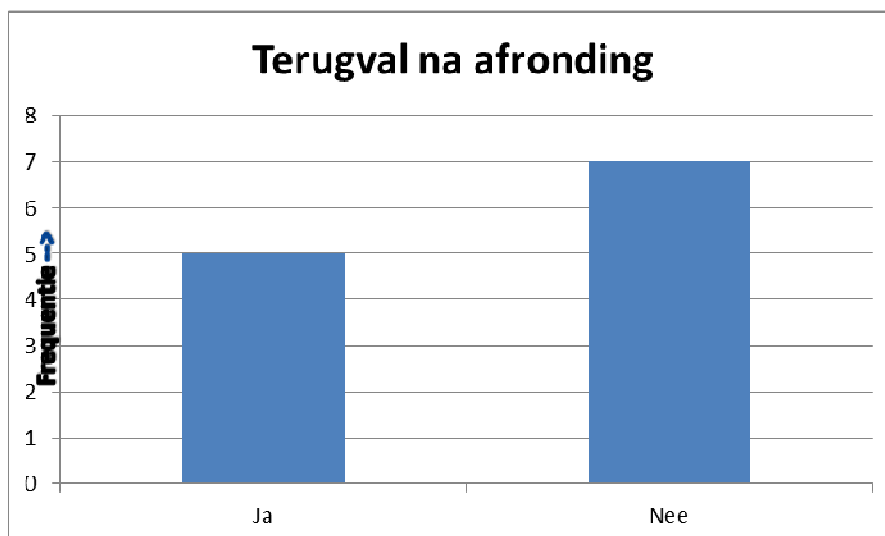
Figuur 17: Histogram frequentie van de trainingstijd thuis die de getrainde honden ondergingen

Figuur 18: Histogram frequentie van of de eigenaren van de getrainde honden eerder hulp hebben gezocht

Figuur 19: Histogram frequentie van of er verandering te zien is in het gedrag van de getrainde honden

Figuur 20: Histogram frequentie van of de getrainde hond na training een terugval heeft gehad

Bijlage IV: Statistische analyse

1. Eindresultaat en hulpmiddelen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,067 ^a	10	,352
Likelihood Ratio	13,725	10	,186
Linear-by-Linear Association	,454	1	,501
N of Valid Cases	12		

a. 18 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Hulpmiddelen * Eindresultaat Crosstabulation

			Eindresultaat			Total
			Ja tijdens training en thuis	Ja alleen tijdens trainingen	nee sporadisch	
Hulpmiddelen	Beloningssnoepjes	Count	2	0	1	3
		Expected Count	1,5	,5	1,0	3,0
		% within Hulpmiddelen	66,7%	,0%	33,3%	100,0%
		% within Eindresultaat	33,3%	,0%	25,0%	25,0%
		% of Total	16,7%	,0%	8,3%	25,0%
	halti/gentle leader	Count	0	0	1	1
		Expected Count	,5	,2	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	,0%	,0%	25,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	8,3%
	Anders	Count	0	0	1	1
		Expected Count	,5	,2	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	,0%	,0%	25,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	8,3%
	Geen	Count	0	0	1	1
		Expected Count	,5	,2	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	,0%	,0%	25,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	8,3%
Hondenfluitje en beloningssnoepjes	Count	1	0	0	1	
	Expected Count	,5	,2	,3	1,0	
	% within Hulpmiddelen	100,0%	,0%	,0%	100,0%	
	% within Eindresultaat	16,7%	,0%	,0%	8,3%	
	% of Total	8,3%	,0%	,0%	8,3%	
Beloningssnoepjes, clicker en halti/gentle leader	Count	3	2	0	5	
	Expected Count	2,5	,8	1,7	5,0	
	% within Hulpmiddelen	60,0%	40,0%	,0%	100,0%	
	% within Eindresultaat	50,0%	100,0%	,0%	41,7%	
	% of Total	25,0%	16,7%	,0%	41,7%	
Total	Count	6	2	4	12	
	Expected Count	6,0	2,0	4,0	12,0	
	% within Hulpmiddelen	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%	
	% within Eindresultaat	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%	

2. Eindresultaat met trainingstijd thuis

Test Statistics^{a,b}

	Eindresultaat
Chi-Square	6,153
df	3
Asymp. Sig.	.104

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
TrainingstijdThuis

Ranks

TrainingstijdThuis		N	Mean Rank
Eindresultaat	5 tot 15 minuten per keer	1	3,50
	15 tot 30 minuten	8	5,38
	ledere keer als het probleem zich voordoet	2	10,50
	Onbekend	1	10,50
	Total	12	

3. Eindresultaat en gemiddelde trainingsduur

Test Statistics^{a,b}

	Eindresultaat
Chi-Square	3,527
df	3
Asymp. Sig.	.317

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
GemiddeldeDuur

Ranks

GemiddeldeDuur		N	Mean Rank
Eindresultaat	10 uur	3	8,17
	10 tot 20 uur	7	5,64
	20 tot 30 uur	1	3,50
	5	1	10,50
	Total	12	

4. Eindresultaat en frequentie thuistraining

Test Statistics^{a,b}

	Eindresultaat
Chi-Square	4,950
df	2
Asymp. Sig.	.084

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Frequentie
Thuistraining

Ranks

Frequentie Thuistraining		N	Mean Rank
Eindresultaat	1 tot 2 keer per week	3	3,50
	3 tot 6 keer per week	1	3,50
	ledere dag	8	8,00
	Total	12	

5. Eindresultaat en hoe lang al agressief

Test Statistics^{a,b}

	Eindresultaat
Chi-Square	4,232
df	4
Asymp. Sig.	.376

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
HoeLangAgressief

Ranks

HoeLangAgressief		N	Mean Rank
Eindresultaat	Half jaar	2	3,50
	Een jaar	6	7,17
	Twee jaar	1	10,50
	Langer dan 2 jaar	2	7,00
	Onbekend	1	3,50
	Total	12	

6. Verandering gedrag en hulpmiddelen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,527 ^a	5	,910
Likelihood Ratio	1,880	5	,865
Linear-by-Linear Association	,525	1	,469
N of Valid Cases	12		

a. 12 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

VeranderingGedrag * Hulpmiddelen Crosstabulation

			Hulpmiddelen						Total
			Beloningssnoepjes	halti/gentle leader	Anders	Geen	Hondenfluitje en beloningssnoepjes	Beloningssnoepjes, clicker en halti/gentle leader	
VeranderingGedrag	Ja op een positieve manier	Count	3	1	1	1	1	4	11
		Expected Count	2,8	,9	,9	,9	,9	4,6	11,0
		% within VeranderingGedrag	27,3%	9,1%	9,1%	9,1%	9,1%	36,4%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	80,0%	91,7%
		% of Total	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	33,3%	91,7%
	Geen verandering	Count	0	0	0	0	0	1	1
		Expected Count	,3	,1	,1	,1	,1	,4	1,0
		% within VeranderingGedrag	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	20,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	8,3%	8,3%
Total	Count	3	1	1	1	1	5	12	
	Expected Count	3,0	1,0	1,0	1,0	1,0	5,0	12,0	
	% within VeranderingGedrag	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	41,7%	100,0%	
	% within Hulpmiddelen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	41,7%	100,0%	

7. Verandering gedrag en hoe lang agressief

Test Statistics^{a,b}

	Verandering Gedrag
Chi-Square	1,000
df	4
Asymp. Sig.	,910

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: HoeLangAgressief

Ranks

	HoeLangAgressief	N	Mean Rank
VeranderingGedrag	Half jaar	2	6,00
	Een jaar	6	7,00
	Twee jaar	1	6,00
	Langer dan 2 jaar	2	6,00
	Onbekend	1	6,00
	Total	12	

8. Verandering gedrag en frequentie thuis training

Test Statistics^{a,b}

	Verandering Gedrag
Chi-Square	,500
df	2
Asymp. Sig.	,779

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
FrequentieThuis training

Ranks

FrequentieThuis training		N	Mean Rank
VeranderingGedrag	1 tot 2 keer per week	3	6,00
	3 tot 6 keer per week	1	6,00
	ledere dag	8	6,75
	Total	12	

9. Verandering gedrag en gemiddelde trainingsduur

Test Statistics^{a,b}

	Verandering Gedrag
Chi-Square	,714
df	3
Asymp. Sig.	,870

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
GemiddeldeDuur

Ranks

GemiddeldeDuur		N	Mean Rank
VeranderingGedrag	10 uur	3	6,00
	10 tot 20 uur	7	6,86
	20 tot 30 uur	1	6,00
	5	1	6,00
	Total	12	

10. Verandering gedrag en trainingstijd thuis

Test Statistics^{a,b}

	Verandering Gedrag
Chi-Square	,500
df	3
Asymp. Sig.	,919

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
TrainingstijdThuis

Ranks

TrainingstijdThuis		N	Mean Rank
VeranderingGedrag	5 tot 15 minuten per keer	1	6,00
	15 tot 30 minuten	8	6,75
	ledere keer als het probleem zich voordoet	2	6,00
	Onbekend	1	6,00
	Total	12	

11. Terugval en hoe lang agressief

Test Statistics^{a,b}

	Terugval
Chi-Square	3,457
df	4
Asymp. Sig.	,484

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
HoeLangAgressief

Ranks

HoeLangAgressief		N	Mean Rank
Terugval	Half jaar	2	6,00
	Een jaar	6	6,00
	Twee jaar	1	3,00
	Langer dan 2 jaar	2	9,00
	Onbekend	1	9,00
	Total	12	

12. Terugval en hulpmiddelen**Chi-Square Tests**

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,063 ^a	5	,216
Likelihood Ratio	9,571	5	,088
Linear-by-Linear Association	,676	1	,411
N of Valid Cases	12		

a. 12 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,42.

Hulpmiddelen * Terugval Crosstabulation

			Terugval		Total
			Ja	Nee	
Hulpmiddelen	Belonings snoepjes	Expected Count	1,3	1,8	3,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	100,0%	100,0%
		% within Terugval	,0%	42,9%	25,0%
		% of Total	,0%	25,0%	25,0%
	halti/gentle leader	Expected Count	,4	,6	1,0
		% within Hulpmiddelen	100,0%	,0%	100,0%
		% within Terugval	20,0%	,0%	8,3%
		% of Total	8,3%	,0%	8,3%
	Anders	Expected Count	,4	,6	1,0
		% within Hulpmiddelen	100,0%	,0%	100,0%
		% within Terugval	20,0%	,0%	8,3%
		% of Total	8,3%	,0%	8,3%
	Geen	Expected Count	,4	,6	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	100,0%	100,0%
		% within Terugval	,0%	14,3%	8,3%
		% of Total	,0%	8,3%	8,3%
Hondenfluitje en belonings snoepjes	Expected Count	,4	,6	1,0	
	% within Hulpmiddelen	,0%	100,0%	100,0%	
	% within Terugval	,0%	14,3%	8,3%	
	% of Total	,0%	8,3%	8,3%	
Belonings snoepjes, clicker en halti/gentle leader	Expected Count	2,1	2,9	5,0	
	% within Hulpmiddelen	60,0%	40,0%	100,0%	
	% within Terugval	60,0%	28,6%	41,7%	
	% of Total	25,0%	16,7%	41,7%	
Total	Expected Count	5,0	7,0	12,0	
	% within Hulpmiddelen	41,7%	58,3%	100,0%	
	% within Terugval	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,7%	58,3%	100,0%	

13. Terugval en frequentie thuis training

Test Statistics^{a,b}

	Terugval
Chi-Square	,943
df	2
Asymp. Sig.	.624

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping
Variable:
Frequentie
Thuis training

Ranks

	Frequentie Thuis training	N	Mean Rank
Terugval	1 tot 2 keer per week	3	7,00
	3 tot 6 keer per week	1	9,00
	ledere dag	8	6,00
	Total	12	

14. Terugval en gemiddelde trainingsduur

Test Statistics^{a,b}

	Terugval
Chi-Square	4,535
df	3
Asymp. Sig.	.209

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping
Variable:
GemiddeldeDuur

Ranks

	GemiddeldeDuur	N	Mean Rank
Terugval	10 uur	3	9,00
	10 tot 20 uur	7	5,57
	20 tot 30 uur	1	9,00
	5	1	3,00
	Total	12	

15. Terugval en trainingstijd thuis

Test Statistics^{a,b}

	Terugval
Chi-Square	3,457
df	3
Asymp. Sig.	.326

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping
Variable:
TrainingstijdThuis

Ranks

	TrainingstijdThuis	N	Mean Rank
Terugval	5 tot 15 minuten per keer	1	9,00
	15 tot 30 minuten	8	6,00
	ledere keer als het probleem zich voordoet	2	9,00
	Onbekend	1	3,00
	Total	12	

16. Eindresultaat en geslacht

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,400 ^a	8	,310
Likelihood Ratio	11,998	8	,151
Linear-by-Linear Association	,863	1	,353
N of Valid Cases	12		

a. 15 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Eindresultaat * Geslacht Crosstabulation

			Geslacht					Total
			Reu ongecastreerd	Reu gecastreerd	Teef ongecastreerd	Teef gecastreerd	7	
Eindresultaat	Ja tijdens training en thuis	Count	2	3	0	1	0	6
		Expected Count	2,0	2,5	,5	,5	,5	6,0
		% within Eindresultaat	33,3%	50,0%	,0%	16,7%	,0%	100,0%
		% within Geslacht	50,0%	60,0%	,0%	100,0%	,0%	50,0%
		% of Total	16,7%	25,0%	,0%	8,3%	,0%	50,0%
	Ja alleen tijdens trainingen	Count	0	2	0	0	0	2
		Expected Count	,7	,8	,2	,2	,2	2,0
		% within Eindresultaat	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Geslacht	,0%	40,0%	,0%	,0%	,0%	16,7%
		% of Total	,0%	16,7%	,0%	,0%	,0%	16,7%
	nee sporadisch	Count	2	0	1	0	1	4
		Expected Count	1,3	1,7	,3	,3	,3	4,0
		% within Eindresultaat	50,0%	,0%	25,0%	,0%	25,0%	100,0%
		% within Geslacht	50,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%	33,3%
		% of Total	16,7%	,0%	8,3%	,0%	8,3%	33,3%
	Total	Count	4	5	1	1	1	12
Expected Count		4,0	5,0	1,0	1,0	1,0	12,0	
% within Eindresultaat		33,3%	41,7%	8,3%	8,3%	8,3%	100,0%	
% within Geslacht		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
% of Total		33,3%	41,7%	8,3%	8,3%	8,3%	100,0%	

17. Eindresultaat en leeftijd

Test Statistics^{a,b}

	Eindresultaat
Chi-Square	1,982
df	2
Asymp. Sig.	,371

Ranks

	Leeftijd	N	Mean Rank
Eindresultaat	0 tot 1 jaar	2	3,50
	1 tot 3 jaar	8	7,13
	3 tot 6 jaar	2	7,00
	Total	12	

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Leeftijd

18. Eindresultaat en rasgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,667 ^a	12	,645
Likelihood Ratio	12,137	12	,435
Linear-by-Linear Association	1,585	1	,208
N of Valid Cases	12		

a. 21 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Eindresultaat * Rasgroep Crosstabulation

			Rasgroep							Total
			Herdershond en en veedrijvers	Pinchers, molosers en zwitserse sennenhonden	terriers	Retrievers, spaniels en waterhonden	Gezelschaps honden	Windhonden	Kruisingen	
Eindresultaat	Ja tijdens training en thuis	Count	2	1	1	0	1	0	1	6
		Expected Count	1,5	,5	1,0	1,0	,5	,5	1,0	6,0
		% within Eindresultaat	33,3%	16,7%	16,7%	,0%	16,7%	,0%	16,7%	100,0%
		% within Rasgroep	66,7%	100,0%	50,0%	,0%	100,0%	,0%	50,0%	50,0%
		% of Total	16,7%	8,3%	8,3%	,0%	8,3%	,0%	8,3%	50,0%
	Ja alleen tijdens trainingen	Count	0	0	1	1	0	0	0	2
		Expected Count	,5	,2	,3	,3	,2	,2	,3	2,0
		% within Eindresultaat	,0%	,0%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Rasgroep	,0%	,0%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	16,7%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	8,3%	,0%	,0%	,0%	16,7%
	nee sporadisch	Count	1	0	0	1	0	1	1	4
		Expected Count	1,0	,3	,7	,7	,3	,3	,7	4,0
		% within Eindresultaat	25,0%	,0%	,0%	25,0%	,0%	25,0%	25,0%	100,0%
		% within Rasgroep	33,3%	,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%	50,0%	33,3%
		% of Total	8,3%	,0%	,0%	8,3%	,0%	8,3%	8,3%	33,3%
Total	Count	3	1	2	2	1	1	2	12	
	Expected Count	3,0	1,0	2,0	2,0	1,0	1,0	2,0	12,0	
	% within Eindresultaat	25,0%	8,3%	16,7%	16,7%	8,3%	8,3%	16,7%	100,0%	
	% within Rasgroep	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	25,0%	8,3%	16,7%	16,7%	8,3%	8,3%	16,7%	100,0%	

19. Eindresultaat en oorzaak

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,000 ^a	6	,238
Likelihood Ratio	10,272	6	,114
Linear-by-Linear Association	,044	1	,834
N of Valid Cases	12		

a. 12 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Oorzaak * Eindresultaat Crosstabulation

			Eindresultaat			Total
			Ja tijdens training en thuis	Ja alleen tijdens trainingen	nee sporadisch	
Oorzaak	Negatieve omgang met de hond door de eigenaar	Count	2	0	0	2
		Expected Count	1,0	,3	,7	2,0
		% within Oorzaak	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	33,3%	,0%	,0%	16,7%
	Slechte socialisatie	Count	0	0	1	1
		Expected Count	,5	,2	,3	1,0
		% within Oorzaak	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	,0%	,0%	25,0%	8,3%
	Anders	Count	1	1	3	5
		Expected Count	2,5	,8	1,7	5,0
		% within Oorzaak	20,0%	20,0%	60,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	16,7%	50,0%	75,0%	41,7%
	Gebrek aan leiderschap, structuur en socialisatie	Count	3	1	0	4
		Expected Count	2,0	,7	1,3	4,0
		% within Oorzaak	75,0%	25,0%	,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	50,0%	50,0%	,0%	33,3%
Total	Count	6	2	4	12	
	Expected Count	6,0	2,0	4,0	12,0	
	% within Oorzaak	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%	
	% within Eindresultaat	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

20. Eindresultaat en agressievorm

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,667 ^a	4	,323
Likelihood Ratio	6,453	4	,168
Linear-by-Linear Association	1,324	1	,250
N of Valid Cases	12		

a. 9 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,50.

Agressievorm * Eindresultaat Crosstabulation

			Eindresultaat			Total
			Ja tijdens training en thuis	Ja alleen tijdens trainingen	nee sporadisch	
Agressievorm	Vreemde mensen	Count	1	1	3	5
		Expected Count	2,5	,8	1,7	5,0
		% within Agressievorm	20,0%	20,0%	60,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	16,7%	50,0%	75,0%	41,7%
		% of Total	8,3%	8,3%	25,0%	41,7%
	Andered honden	Count	3	1	0	4
		Expected Count	2,0	,7	1,3	4,0
		% within Agressievorm	75,0%	25,0%	,0%	100,0%
		% within Eindresultaat	50,0%	50,0%	,0%	33,3%
		% of Total	25,0%	8,3%	,0%	33,3%
	Vreemde mensen en andere honden	Count	2	0	1	3
		Expected Count	1,5	,5	1,0	3,0
		% within Agressievorm	66,7%	,0%	33,3%	100,0%
		% within Eindresultaat	33,3%	,0%	25,0%	25,0%
		% of Total	16,7%	,0%	8,3%	25,0%
Total	Count	6	2	4	12	
	Expected Count	6,0	2,0	4,0	12,0	
	% within Agressievorm	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%	
	% within Eindresultaat	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%	

21. Geslacht en agressievorm

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,200 ^a	6	,518
Likelihood Ratio	5,809	6	,445
Linear-by-Linear Association	,066	1	,797
N of Valid Cases	12		

a. 12 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,25.

Geslacht * Agressievorm Crosstabulation

		Agressievorm			Total	
		Vreemde mensen	Andered honden	Vreemde mensen en andere honden		
Geslacht	Reu ongecastreerd	Count	3	1	1	5
		Expected Count	2,1	1,7	1,3	5,0
		% within Geslacht	60,0%	20,0%	20,0%	100,0%
		% within Agressievorm	60,0%	25,0%	33,3%	41,7%
		% of Total	25,0%	8,3%	8,3%	41,7%
	Reu gecastreerd	Count	1	2	2	5
		Expected Count	2,1	1,7	1,3	5,0
		% within Geslacht	20,0%	40,0%	40,0%	100,0%
		% within Agressievorm	20,0%	50,0%	66,7%	41,7%
		% of Total	8,3%	16,7%	16,7%	41,7%
	Teef ongecastreerd	Count	1	0	0	1
		Expected Count	,4	,3	,3	1,0
		% within Geslacht	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Agressievorm	20,0%	,0%	,0%	8,3%
		% of Total	8,3%	,0%	,0%	8,3%
	Teef gecaastreerd	Count	0	1	0	1
		Expected Count	,4	,3	,3	1,0
		% within Geslacht	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% within Agressievorm	,0%	25,0%	,0%	8,3%
		% of Total	,0%	8,3%	,0%	8,3%
Total	Count	5	4	3	12	
	Expected Count	5,0	4,0	3,0	12,0	
	% within Geslacht	41,7%	33,3%	25,0%	100,0%	
	% within Agressievorm	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,7%	33,3%	25,0%	100,0%	

22. Geslacht en gemiddelde trainingsduur

Test Statistics^{a,b}

	Geslacht
Chi-Square	,481
df	2
Asymp. Sig.	,786

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: GemiddeldeDuur

Ranks

	GemiddeldeDuur	N	Mean Rank
Geslacht	10 uur	3	5,00
	10 tot 20 uur	7	6,29
	20 tot 30 uur	1	7,00
	Total	11	

23. Geslacht en oorzaak

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,400 ^a	9	,494
Likelihood Ratio	10,675	9	,299
Linear-by-Linear Association	1,142	1	,285
N of Valid Cases	12		

a. 16 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

Geslacht * Oorzaak Crosstabulation

			Oorzaak				Total
			Negatieve omgang met de hond door de eigenaar	Slechte socialisatie	Anders	Gebrek aan leiderschap, structuur en socialisatie	
Geslacht	Reu ongecastreerd	Count	1	1	3	0	5
		Expected Count	,8	,4	2,1	1,7	5,0
		% within Geslacht	20,0%	20,0%	60,0%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	50,0%	100,0%	60,0%	,0%	41,7%
		% of Total	8,3%	8,3%	25,0%	,0%	41,7%
	Reu gecastreerd	Count	1	0	1	3	5
		Expected Count	,8	,4	2,1	1,7	5,0
		% within Geslacht	20,0%	,0%	20,0%	60,0%	100,0%
		% within Oorzaak	50,0%	,0%	20,0%	75,0%	41,7%
		% of Total	8,3%	,0%	8,3%	25,0%	41,7%
	Teef ongecastreerd	Count	0	0	1	0	1
		Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0
		% within Geslacht	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	,0%	,0%	20,0%	,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	,0%	8,3%
	Teef gecaastreerd	Count	0	0	0	1	1
		Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0
		% within Geslacht	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within Oorzaak	,0%	,0%	,0%	25,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	,0%	8,3%	8,3%
Total	Count	2	1	5	4	12	
	Expected Count	2,0	1,0	5,0	4,0	12,0	
	% within Geslacht	16,7%	8,3%	41,7%	33,3%	100,0%	
	% within Oorzaak	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	16,7%	8,3%	41,7%	33,3%	100,0%	

24. Leeftijd en agressievorm

Test Statistics^{a,b}

	Agressievorm
Chi-Square	,316
df	2
Asymp. Sig.	,854

Ranks

	Leeftijd	N	Mean Rank
Agressievorm	0 tot 1 jaar	2	7,50
	1 tot 3 jaar	8	6,13
	3 tot 6 jaar	2	7,00
	Total	12	

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Leeftijd

25. Leeftijd en oorzaak

Test Statistics^{a,b}

	Oorzaak
Chi-Square	1,876
df	2
Asymp. Sig.	,391

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Leeftijd

Ranks

	Leeftijd	N	Mean Rank
Oorzaak	0 tot 1 jaar	2	3,75
	1 tot 3 jaar	8	6,75
	3 tot 6 jaar	2	8,25
	Total	12	

26. Leeftijd en gemiddelde trainingsduur

Correlations

			Leeftijd	Gemiddelde Duur
Spearman's rho	Leeftijd	Correlation Coefficient	1,000	-,188
		Sig. (2-tailed)	.	,558
		N	12	12
	Gemiddelde Duur	Correlation Coefficient	-,188	1,000
		Sig. (2-tailed)	,558	.
		N	12	12

27. Hulpmiddel en oorzaak

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,080 ^a	15	,037
Likelihood Ratio	20,857	15	,141
Linear-by-Linear Association	2,129	1	,145
N of Valid Cases	12		

a. 24 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

Hulpmiddelen * Oorzaak Crosstabulation

			Oorzaak				Total
			Negatieve omgang met de hond door de eigenaar	Slechte socialisatie	Anders	Gebrek aan leiderschap, structuur en socialisatie	
Hulpmiddelen	Beloningssnoepjes	Count	2	0	1	0	3
		Expected Count	,5	,3	1,3	1,0	3,0
		% within Hulpmiddelen	66,7%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	100,0%	,0%	20,0%	,0%	25,0%
		% of Total	16,7%	,0%	8,3%	,0%	25,0%
	halti/gentle leader	Count	0	0	1	0	1
		Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	,0%	,0%	20,0%	,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	,0%	8,3%
	Anders	Count	0	0	1	0	1
		Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	,0%	,0%	20,0%	,0%	8,3%
		% of Total	,0%	,0%	8,3%	,0%	8,3%
	Geen	Count	0	1	0	0	1
		Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0
		% within Hulpmiddelen	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Oorzaak	,0%	100,0%	,0%	,0%	8,3%
		% of Total	,0%	8,3%	,0%	,0%	8,3%
Hondenfluitje en beloningssnoepjes	Count	0	0	1	0	1	
	Expected Count	,2	,1	,4	,3	1,0	
	% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%	
	% within Oorzaak	,0%	,0%	20,0%	,0%	8,3%	
	% of Total	,0%	,0%	8,3%	,0%	8,3%	
Beloningssnoepjes, clicker en halti/gentle leader	Count	0	0	1	4	5	
	Expected Count	,8	,4	2,1	1,7	5,0	
	% within Hulpmiddelen	,0%	,0%	20,0%	80,0%	100,0%	
	% within Oorzaak	,0%	,0%	20,0%	100,0%	41,7%	
	% of Total	,0%	,0%	8,3%	33,3%	41,7%	
Total	Count	2	1	5	4	12	
	Expected Count	2,0	1,0	5,0	4,0	12,0	
	% within Hulpmiddelen	16,7%	8,3%	41,7%	33,3%	100,0%	
	% within Oorzaak	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	16,7%	8,3%	41,7%	33,3%	100,0%	

28. Agressievorm en hulpmiddelen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,080 ^a	10	,434
Likelihood Ratio	11,493	10	,320
Linear-by-Linear Association	,096	1	,757
N of Valid Cases	12		

a. 18 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,25.

Agressievorm * Hulpmiddelen Crosstabulation

			Hulpmiddelen					Total	
			Beloningssnoepjes	halti/gentle leader	Anders	Geen	Hondenfluitje en beloningssnoepjes		Beloningssnoepjes, clicker en halti/gentle leader
Agressievorm	Vreemde mensen	Count	2	0	1	1	0	1	5
		Expected Count	1,3	,4	,4	,4	,4	2,1	5,0
		% within Agressievorm	40,0%	,0%	20,0%	20,0%	,0%	20,0%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	66,7%	,0%	100,0%	100,0%	,0%	20,0%	41,7%
		% of Total	16,7%	,0%	8,3%	8,3%	,0%	8,3%	41,7%
Agressievorm	Andered honden	Count	1	0	0	0	1	2	4
		Expected Count	1,0	,3	,3	,3	,3	1,7	4,0
		% within Agressievorm	25,0%	,0%	,0%	,0%	25,0%	50,0%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%	40,0%	33,3%
		% of Total	8,3%	,0%	,0%	,0%	8,3%	16,7%	33,3%
Agressievorm	Vreemde mensen en andere honden	Count	0	1	0	0	0	2	3
		Expected Count	,8	,3	,3	,3	,3	1,3	3,0
		% within Agressievorm	,0%	33,3%	,0%	,0%	,0%	66,7%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	40,0%	25,0%
		% of Total	,0%	8,3%	,0%	,0%	,0%	16,7%	25,0%
Total		Count	3	1	1	1	1	5	12
		Expected Count	3,0	1,0	1,0	1,0	1,0	5,0	12,0
		% within Agressievorm	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	41,7%	100,0%
		% within Hulpmiddelen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	41,7%	100,0%

29. Agressievorm en trainingstijd thuis

Test Statistics^{a,b}

	Agressievorm
Chi-Square	4,281
df	3
Asymp. Sig.	,233

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: TrainingstijdThuis

Ranks

	TrainingstijdThuis	N	Mean Rank
Agressievorm	5 tot 15 minuten per keer	1	7,50
	15 tot 30 minuten	8	7,69
	ledere keer als het probleem zich voordoet	2	3,00
	Onbekend	1	3,00
	Total	12	

30. Agressievorm en frequentie thuistrainingen

Test Statistics^{a,b}

	Agressievorm
Chi-Square	1,931
df	2
Asymp. Sig.	,381

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
FrequentieThuistraining

Ranks

FrequentieThuistraining		N	Mean Rank
Agressievorm	1 tot 2 keer per week	3	8,67
	3 tot 6 keer per week	1	7,50
	ledere dag	8	5,56
	Total	12	

31. Agressievorm en gemiddelde trainingsduur

Test Statistics^{a,b}

	Agressievorm
Chi-Square	3,105
df	3
Asymp. Sig.	,376

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
GemiddeldeDuur

Ranks

GemiddeldeDuur		N	Mean Rank
Agressievorm	10 uur	3	4,50
	10 tot 20 uur	7	7,71
	20 tot 30 uur	1	7,50
	5	1	3,00
	Total	12	

32. Agressievorm en hoe lang agressief

Test Statistics^{a,b}

	Agressievorm
Chi-Square	2,754
df	4
Asymp. Sig.	,600

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
HoeLangAgressief

Ranks

HoeLangAgressief		N	Mean Rank
Agressievorm	Half jaar	2	9,25
	Een jaar	6	5,83
	Twee jaar	1	3,00
	Langer dan 2 jaar	2	7,00
	Onbekend	1	7,50
	Total	12	

Nawoord

Ik heb deze individuele verdieping als zeer interessant ervaren. Het verdiepen in een onderwerp waar ik heel erg in geïnteresseerd ben was voor mij geen straf om mee bezig te zijn. De contacten die ik heb gehad met verschillende kynologische gedragstherapeuten heb ik ook als zeer interessant ervaren. Het was heel leuk om een gesprek te voeren met mensen die zoveel passie voor en kennis hebben over honden en hun gedrag. Daarnaast heeft het mij geholpen om een eigen mening te vormen. Ik heb trainingen gezien en uitgelegd gekregen waardoor ik een goed beeld kreeg van de werkwijze van therapeuten en het gedrag van de hond. Er wordt namelijk nogal luchtig gedaan over gedragstherapeuten, het zou te veel geld kosten en onnodig.

Dit motiveerde mij vervolgens om veel literatuur te lezen en een eigen onderzoek te doen om antwoord te krijgen op mijn hoofdvraag. Ik heb een kritischere blik gekregen ten opzichte van de verschillende trainingsmethoden en de effecten ervan. Daarnaast heb ik door middel van deze verdieping zelf ondervonden dat het werk van een gedragstherapeut heel erg nuttig is. Het kan bijdragen aan een beter welzijn van hond en mens en kan helpen bij het verkleinen van het maatschappelijke probleem: het risico van gebeten worden door een hond.

Deze persoonlijke verdieping heeft er zelfs voor gezorgd dat mijn interesse in honden gedrag, met name probleemgedrag, nog groter is geworden. Mijn toekomstbeeld is inmiddels iets aangepast, door deze interesse ben ik van plan om de opleiding tot kynologisch gedragstherapeut te gaan volgen om vervolgens werkzaam te worden als erkend gedragstherapeut. Hierdoor kan ik mezelf nog meer inzetten om probleemgedrag als maatschappelijk probleem te verminderen.